

OULUN YLIOPISTO
UNIVERSITY of OULU

Kemola Heidi

KEHITYSVAMMAISTEN ITSENÄINEN ASUMINEN OSALLISUUDEN MAH-
DOLLISTAJANA YHTEISKUNNASSA

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Kasvatustieteiden koulutus
2015

Kasvatustieteiden tiedekunta
Faculty of Education

Tiivistelmä opinnäytetyöstä
Thesis abstract

Kasvatustieteen koulutus		Tekijä/Author Kemola Heidi	
Työn nimi/Title of thesis Kehitysvammaisten itsenäinen asuminen osallisuuden mahdollistajana yhteiskunnassa			
Pääaine/Major subject Kasvatustiede	Työn laji/Type of thesis Pro gradu -tutkielma	Aika/Year Joulukuu 2015	Sivumäärä/No. of pages 47+3
Tiivistelmä/Abstract <p>Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten itsenäinen asuminen mahdollistaa osallisuuden tunnetta yhteiskunnassa kehitysvammaisilla. Lisäksi tutkimuksessa selvennetään kehitysvammaisten itsenäisyyden kokemista. Kolmantena tutkimuskysymyksenä on selvittää, onko muuttovalmennuksesta hyötyä uuteen asuin ympäristöön muutettaessa. Tutkimustehtävien tavoitteena on ilmaista kehitysvammaisten omia kokemuksia ja mielipiteitä heidän itsenäisyydestä ja osallisuudesta omassa asuin ympäristössä.</p> <p>Tutkimuskohteena ovat erään uuden asumisyksikön kehitysvammaiset asukkaat. Tutkimus on laadullinen, tapaustutkimus. Aineisto on kerätty havainnoimalla muuttovalmennustapaamisia, haastatteleamalla asukkaita ja asukkaiden omaisilta kerätyllä kyselylomakkeella, eli käyttämällä aineistotriangulaatiota. Haastattelumuotona on käytetty puolistrukturoitua haastattelua. Aineisto on analysoitu sisällönanalyysimenetelmällä. Muuttovalmennustapaamisia järjestettiin kerran kuukaudessa marraskuusta 2014 huhtikuuhun 2015. Tutkimukseen haastateltiin viittä asukasta ja vain yhdeltä omaiselta tuli vastaus kyselylomakkeeseen.</p> <p>Tutkimusaineistosta saatujen tulosten perusteella haastatteluihin osallistuneet kehitysvammaiset kokivat itsenäisen asumisen mahdollistavan osallisuutta yhteiskunnassa. Asuessaan muun väestön keskellä, palveluiden läheisyydessä, heillä on mahdollisuus toimia itsenäisesti ympäristössään. Itsenäisestä asumisesta pidettiin ja haastateltavat nauttivat uudesta asumismuodostaan omassa kodissa, kuitenkin turvallisesti henkilökunnan avulla.</p> <p>Itsenäinen asuminen muun väestön joukossa näyttäisi vaikuttavan myönteisesti, ainakin tutkimukseen osallistuvien kehitysvammaisten kohdalla, osallisuuteen yhteiskunnassa. He saavat mielestään päättää omista asioistaan, ainakin yhdessä ohjaajien ja omaisten kanssa. Havaintojen perusteella näiden kehitysvammaisten eläminen ei kuitenkaan ole täysin itsenäistä, sillä kaikkeen he eivät kuitenkaan voineet itse vaikuttaa. Tärkeintä kuitenkin on, että he itse kokevat olevansa osa ympäröivää yhteiskuntaa ja elävänsä itsenäisesti sopivan tuen avulla.</p> <p>Tutkimuksen tuloksia ei voida laajemmin yleistää, sillä kohteena ovat vain yhden asumisyksikön asukkaiden omat kokemukset. Laajempaan yleistykseen tarvittaisiin enemmän haastateltavia useammasta eri itsenäisen asumisen asumisyksiköstä.</p>			
Asiasanat/Keywords kehitysvammaisuus, itsenäistyminen, osallisuus, inklusio, muuttovalmennus, lähiympäristö			

Degree Programme in Education		Tekijä/Author Kemola Heidi	
Työn nimi/Title of thesis Enablement of participation in society through independent living of the intellectually disabled			
Pääaine/Major subject Education	Työn laji/Type of thesis Master's thesis	Aika/Year December 2015	Sivumäärä/No. of pages 47+3
Tiivistelmä/Abstract <p>The current study aims at finding out whether independent living enables a sense of participation in society for persons with intellectual disabilities. The study also illuminates the experience of independence among the intellectually disabled on the whole. A third research question is to find out if moving training is useful when moving to a new residential environment. The research questions aim at expressing the disabled persons' own experiences and views of their independence and participation in their own living environments.</p> <p>The research subjects are the occupants in a new residential unit. The study is a qualitative case study. The data was gathered using data triangulation: observation of meetings for moving training, interviews with the residents, and inquiry forms sent to their relatives. A half-structured interview was used as the interview method, and data was analysed using content analysis. Meetings for moving training were organised once a month from November 2014 to April 2015. Five residents were interviewed for the study, while a response to the inquiry form was only received from a single relative.</p> <p>Based on the results obtained from the research data, the intellectually disabled persons taking part in the interviews did feel that independent living enabled participation in society. As they are living in the middle of other people, close to the services, they have a chance to act independently in their environment. They liked to live independently, enjoying their new living arrangements in a new home, yet safely with the help of the staff.</p> <p>Independent living in the middle of other population would appear to have a positive impact on participation in society, at least in the case of the intellectually disabled persons taking part in this study. They feel they have an opportunity to decide on their own things, at least together with their supervisors and relatives. Based on the observations, the living of these people is not fully independent, because they could not personally influence everything. The most important thing is, however, that they feel they are part of the surrounding society and are living independently by means of appropriate support.</p> <p>The results of the study cannot be generalised broadly, as the personal experiences of the occupants of a single residential unit only were studied. Broader generalization would require a larger number of interviewees from several residential units for individual living.</p>			
Asiasanat/Keywords kehitysvammaisuus, itsenäistyminen, osallisuus, inklusio, muuttovalmennus, lähiympäristö			

Sisältö

1	JOHDANTO	1
2	KEHITYSVAMMAISUUS	3
2.1	Kehitysvammaisuuden määritelmä	3
2.2	Kehitysvammaisuuden historiaa	5
2.3	Kehitysvammaisuuden esiintyminen	7
2.4	Kehitysvammaisuuden syyt	8
3	OSALLISUUS JA INKLUUSIO	10
3.1	Normalisaatioperiaate	10
3.2	Inkluusio ja integraatio	10
3.3	Osallisuus.....	12
3.4	Oman elämänsä päämies.....	13
3.5	Lähi- ja elinympäristö.....	15
4	ASUMINEN	16
4.1	Itsenäistyminen	17
4.2	Kohti yksilöllistä asumista	20
4.3	Asumisen suunnittelu.....	21
4.4	Yhteiskunnan käsitys vammaisuudesta aikuistumisessa	23
5	KEHITYSVAMMAISTEN PALVELUSÄÄTIÖ	25
5.1	Kipinöitä! –hanke	26
5.2	Yksilöllisesti yhdessä –valmennus.....	27
5.3	Yksilöllisesti yhdessä –valmennuksen toteutussuunnitelma	27
6	TOTEUTUS	30
6.1	Tutkimuskysymykset	30
6.2	Metodologiset valinnat	30
6.3	Aineiston keruu.....	31
6.4	Aineiston analyysi.....	33
7	TUTKIMUSTULOKSET	36
7.1	Kehitysvammaisen itsenäisyyttä edistävät asiat.....	36
7.2	Kehitysvammaisen toiminen lähiympäristössä täysivaltaisena yhteisön jäsenenä	38
7.3	Muuttovalmennuksen vaikutukset uuteen kotiin sopeutumisessa	40
8	POHDINTA	42
8.1	Luotettavuuden arviointi.....	44
	LÄHTEET	47
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Kehitysvammaisia on syrjitty ja pyritty eristämään muusta yhteiskunnasta kautta aikojen. Heidät on suljettu erilaisiin laitoksiin asumaan, erillään muusta väestöstä. Vammaisille on tarjottu perusedellytykset elämässä selviämiseen, mutta vasta viime aikoina heidän hyvinvointiin on alettu kiinnittää huomiota. Tärkeäksi asiaksi on koettu kehitysvammaisen omat ajatukset ja mielipiteet elämästään. Minkälaisia asioita hän haluaa tehdä ja missä asua?

Viime vuosina kehitysvammaisten asumiseen on alettu kiinnittää enemmän huomiota. Aiemmin kehitysvammaiset ovat useimmiten asuneet lapsuudenkodissa suuren osan elämänsä tai erillisissä, usein myös eristettynä muusta yhteiskunnasta, kehitysvammaisille tarkoitetuissa palvelutaloissa. Nykyään suuntauksena on pyrkiä pois laitospaisesta asumisesta ja järjestää kehitysvammaisille mahdollisuus asua tavallisissa asunnoissa, muun väestön keskellä. Tarvittavilla apujärjestelyillä kehitysvammaisten asuminen voidaan helposti järjestää muun väestön joukkoon.

Kehitysvammaisilla on yhtäläiset oikeudet asua ja elää niin itsenäisesti kuin se heille on mahdollista omien taitojen ja tason mukaan. Myös osallistuminen ympäröivän yhteiskunnan elämään on tärkeää, jotta he eivät kokisi olevansa eristettyjä yhteiskunnasta. Myös kehitysvammaisten ajatusten huomioonottamiseen on viime aikoina kiinnitetty huomiota. Päätöksenteossa kuunnellaan kehitysvammaista itseään ja hänen mielipiteitä kuunnellaan, kun asioista päätetään yhdessä. Aiemmin heillä ei ole ollut sananvaltaa oman elämän suunnittelussa paljoakaan.

Tutkimuksessa halusinkin selvittää kehitysvammaisten osallisuutta yhteiskunnassa. Selvitin, mahdollistaako itsenäinen asuminen osallisuuden tunnetta. Lisäksi halusin selvittää, miten kehitysvammaisten itsenäisyys ylipäättään toteutuu ja oliko Kehitysvammaisten Palvelusäätiön järjestämästä muuttovalmennuksesta muuttajien mielestä ollut hyötyä uuteen asuinympäristöön kotoutuessa. Tutkimuksessa nimenomaan kuvataan kehitysvammaisten omia kokemuksia ja ajatuksia elämästään uudenaikaisessa asumisympäristössä.

Tutkimus on tapaustutkimus eräästä uudesta perustetusta asumisyksiköstä. Asumisyksikkö koostuu pienkodeista, joissa jokaisella asukkaalla on oman huoneiston lisäksi yhteiset ruokailutilat ja oleilunalueet. Asumisyksikössä jokainen asuu itsenäisesti tarvittavan tuen avulla. Asumisyksikössä on kuitenkin henkilökuntaa paikalla koko ajan. Suurin osa asukkaista

muutti asumisyksikköön kahdesta eri palvelutalosta ja muutama asukas muutti suoraan lapsuudenkodista asumaan itsenäisesti.

Aineiston keräsin osallistumalla muuttovalmennustapaamisiin havainnoimalla niitä sekä osan aikaa myös itse osallistumalla ja auttamalla eri toiminnoissa, ja haastatteleamalla viittä asukasta noin puoli vuotta muuton jälkeen heidän kokemuksistaan aiheeseen liittyen. Lisäksi keräsin läheisten ajatuksia aiheesta sähköpostilla lähetetyllä kyselylomakkeella.

Kiinnostuin aiheesta, koska sain mahdollisuuden osallistua Kehitysvammaisten Palvelusäätiön Kipinöitä! –hankkeeseen ja muuttovalmennukseen. Minulla ei ollut aiemmin paljonkaan kokemusta kehitysvammaisista tai heidän kokemuksistaan asua itsenäisesti. Kehitysvammaisten osallisuudesta yhteiskunnassa ei myöskään ollut etukäteen tietämystä, joten aihe oli kokonaan uusi.

2 KEHITYSVAMMAISUUS

Kaski (2012) määrittelee kehitysvammaisuuden käsitteenä, jolla tarkoitetaan fyysistä tai psyykkistä kehityksen häiriötä. Se voi tulla ennen syntymää, syntymässä tai sen jälkeen. Se voi olla perinnöllistä tai jonkin sairauden aiheuttamaa. Kehitysvamma voi olla lievää tai siitä asteittain syvenevää.

2.1 Kehitysvammaisuuden määritelmä

Kehitysvammaisuus on tunnistettu jo satoja vuosia, mutta sen määrittelyyn on kiinnitetty huomio vasta 1800-luvulla. Silloin ymmärrettiin, ettei kehitysvammaisuus ole vain yhtenäinen ryhmä, vaan sen aiheuttajana on monia eri syitä. Tällöin myös huomattiin, että kehitysvammaisuuden tarkempi määrittäminen helpottaa yksilöllisen tuen saamista. (Harris, 2006. 42; Seppälä, 2010. 180-181.) Kehitysvammaisuus ei ole lääketieteellinen sairaus, vaikka se sisältyykin lääketieteelliseen tautiluokitukseen. Sitä ei myöskään pidetä psyykkisenä sairautena, vaikka se on määritelty psykiatrisessa tautiluokituksessa. (Sillman, 1995. 19.) Kehitysvammaisuuden kirjo on hyvin laaja, joten yhdistäviä tekijöitä eri kehitysvammojen välillä ei ole paljon. Voidaan sanoa, että yhdistäviä tekijöitä on vain yksi, koko väestöä huomattavasti alempi älykkyyssosamäärä, joka kuvaa älyllistä suoriutumista. ICD-10-luokituksessa on annettu tarkat viitearvot eritasoisille kehitysvammoille. (Seppälä, 2010. 181.) Kehitysvammaisuus ei siis ole sairaus, vaan pysyvä tila, joka voi muuttua kuitenkin vaikeusasteeltaan tai muuttaa muotoaan. (Lampinen, 2007. 27).

WHO:n eli Maailman terveysjärjestön tautiluokituksen (ICD-10) mukaan älyllinen kehitysvammaisuus on tila, jossa henkinen suorituskyky ei ole kehittynyt normaalisti tai on jäänyt vajaaksi. Puutteellisesti kehittyneet osa-alueet ovat kognitiiviset, kielelliset, sosiaaliset ja motoriset taidot. Näitä kehityshäiriöitä voi esiintyä joko yksistään tai usein jonkin muun psyykkisen tai fyysisen vamman kanssa. (Kaski, Manninen & Pihko, 2012. 16.) Luokituksessa vammaisuus jaetaan neljään asteeseen: lievään, keskivaikeaan, vaikeaan ja syvään kehitysvammaisuuteen. Kun diagnoosi tehdään ICD-10 luokituksen pohjalta, kehitysvammaisella ihmisellä on oikeus saada asianmukaisia palveluita ja etuisuuksia. (Seppälä & Leskelä-Ranta, 2007.)

AAIDD eli The American Association on Intellectual and developmental Disabilities – järjestö puolestaan määrittelee älyllisen kehitysvammaisuuden perustuvan toiminnalliseen määritelmään. Tämä tarkoittaa sitä, että kehitysvammaisuutta tarkastellaan kykyjen, ympäristön ja toimintakyvyn näkökulmasta. Vuorovaikutuksessa ovat siis ympäristön kanssa älylliset ja adaptiiviset eli mukautumisen taidot. Tämän määritelmän mukaan älyllinen kehitysvammaisuus johtuisi siis näiden tekijöiden vuorovaikutuksesta. (Kaski ym., 2012. 16.) Vamma tai kyvyttömyys on sosiaalisesti määritelty tulkinta häiriöstä. Tämän tulkinnan tekee joku muu kuin vamman omaava henkilö. Se on siis kulttuurinen ja sosiaalinen ilmiö, vaikkakin biologinen tausta sille on olemassa. (Harris, 2006. 12.)

AAIDD:n määritelmän mukaan kehitysvammaisuus tarkoittaa toimintakyvyn merkittävää alenemista. Ominaista tälle on heikompi älylliset kyvyt, älykkyysosamäärä on alle 75, sekä rajoituksia ainakin kahdella adaptiivisten taitojen osa-alueella. (Kaski ym., 2012. 16.) Kehitysvammahuollon tietopankki (Rinnekotisäätiö, kv-tietopankki, 2014.) jakaa nämä taidot kymmeneen osa-alueeseen: kommunikointi, itsestä huolehtiminen, kotielämä, ihmissuhdetaidot, vapaa-aika, terveys ja turvallisuus, oma-aloitteisuus, akateemiset toiminnot, yhteiskelpoisuus ja työ.

American Association on Mental Retardation määrittelee kehitysvammaisuutta sosiaalisesta näkökulmasta. Älykkyyden tasoluokitus on korvattu yksilön tarvitsemilla tukimuodoilla. Nämä jaotellaan ajoittaiseksi, määräaikaiseksi, laaja-alaiseksi ja jatkuvaksi. Näin kehitysvammaisuuden määritelmä muutetaan yksilöstä ympäristöön. Tällaisessa määritelmässä huomioidaan tukimuodot, kyvyt ja elinympäristö, eikä niinkään keskityä yksilön rajoituksiin. Määritelmä vastaa ICD-10 tautiluokitusta. (Nouko-Juvonen, 2000. 41.)

Suomessa ei ole säädetty laissa tarkasti kehitysvamman alkamiselle ikää. Kuitenkin, jos älyllinen suorituskyky alkaa heiketä täysi-ikäiseksi tulon jälkeen, puhutaan dementiasta. Henkistä suorituskykyä arvioidaan standardoiduilla psykologisilla testeillä. Lisäksi niitä voidaan täydentää adaptiivisia taitoja mittaavilla asteikoilla. Kuntoutuksella ja koulutuksella voidaan parantaa tuloksia, joten WHO:n tautiluokitus perustuukin sen hetkiseen tilanteeseen toimia. (Kaski ym., 2012. 16-17.)

2.2 Kehitysvammaisuuden historiaa

Vammaisuutta on esiintynyt kaikissa kulttuureissa aina. Kehitysvammaisuuden merkitys on kuitenkin vaihdellut eri kulttuureissa riippuen niiden tekemistä tulkinnoista vammaisista. Vammaisia ei ole nähty yhteiskunnan aktiivisina jäseninä, vaan lähinnä hoivan ja erilaisten huoltotoimien kohteina. (Vehmas, 2005. 21-22.)

Raamatussa kehitysvammaisia pidettiin erkaantuneina Jumalasta ja sosiaalisesti eristäytyneinä. Vammaisuuden oletettiin aiheutuvan synneistä. Eristäminen muista ihmisistä ei ollut pelkästään uskonnollista, vaan hygieniasyistä johtuvaa. Haluttiin vältellä kaikenlaisia tartuntoja. Toisaalta taas Jeesuksen esiin tuoma hyväntahtoinen rakkaus kunnioitti kaikkien ihmisten yhtäläistä arvoa elämässä. Kristilliset kirkot ovat kautta aikojen pyrkineet huolehtimaan vammaisista vaihtelevalla menestyksellä. Vammaiset eivät aina halua olla passiivisiä hyväntekeväisyyden kohteita ja ovatkin kieltäytyneet tarjotusta avusta. Vielä nykyäänkin uskonnolliset ihmiset saattavat uskoa vammaisuuden johtuvan aiemmista tehdyistä synneistä. (Seppälä, 2010. 180; Vehmas, 2005. 24-33.)

Antiikin Kreikassa ja Roomassa oli yleistä vammaisten lasten surmaaminen. Tämä oli kaikenlaisiksi oikeutettua ja jopa toivottavaa. Kreikassa arvostettiin hyvää fyysistä terveyttä ja ulkoista kauneutta. 300-luvulla kristinuskon myötä säädettiin lakeja suojaamaan vastasyntyneitä. Kreikkalaisessa kulttuurissa vammaisuutta pidettiin poikkeavuutena luonnollisesta järjestyksestä kun taas roomalaisessa kulttuurissa se nähtiin jumalten suuttamisesta johtuvana. Antiikin ajalla vammaiset elivät eristyksissä ja köyhinä yhteiskunnan ulkopuolella. Antiikin filosofien ajatuksilla on ollut vaikutusta vielä pitkälle länsimaisessa ajattelussa. Heidän mukaan kehitysvammaisella on älyllisiä puutteita, jolloin he eivät ole itsenäisiä, eikä näin ollen voida suoda samanlaisia oikeuksia ja velvollisuuksia. Filosofien ajatuksista johtuen kehitysvammaisten ihmisyyttä on rajoitettu aikojen kuluessa. (Vehmas, 2005. 34-40.)

Keskiajalla poikkeavia ihmisiä (vammaisuus, sairaudet, mielisairaat) kohdeltiin yliluonnollisina ja heihin kohdistui erilaisia toimenpiteitä, kuten pahojen henkien manaamista ja roviolla polttamista noitina. Poikkeaville tehtiin kokeita, ja jos niiden avulla ei parannuttu, ajateltiin sen aiheutuneen paholaisesta. Normaaliuden käsitys kuitenkin oli keskiajalla melko löyhää sotien, sairauksien ja köyhyyden aiheuttamista oloista johtuen. Erilaiset ihmiset olivat luonnollinen osa sen aikaista yhteiskuntaa. Erilaisuus nähtiin Jumalan luomistyönä ja se antoi syyn kristityille harjoittaa hyväntekeväisyyttä. Keskiajalla uskottiin, että

Jumala välittää myös vammaisista ja heille perustettiin hoitolaitoksia. Tosin auttamistyö oli enemmänkin halua pelastaa oma sielu auttamisen nojalla. (Vehmas, 2005. 41-44.)

Pikkuhiljaa tieteen kehittymisen myötä kehitysvammaisuutta alettiin tutkia ja päästiin irti yliluonnollisista ajatuksista. 1800-luvulla teollistumisen myötä yhteiskunnan järjestys muuttui ja muutokset vaikuttivat myös vammaisten sosiaaliseen asemaan. Poikkeavuudelle muotoutui perusta 1800-luvulla, jolloin myös vammaisuutta alettiin ymmärtää erilailla kuin aiemmin. Vaatimukset sille, mitä pidettiin normaalina, tiukkenivat teollistumisen myötä. Kehitysvammaisuudesta tuli häpeällinen asia ja heidät suljettiin laitoksiin muusta yhteiskunnasta erilleen tai hylättiin kaduille. Kehitysvammaisuus nähtiin lääketieteellisesti sairautena. Vammaisuutta pidettiin myös huvina. Näytöksistä kasvoi valtava kansanhubi, koska ihmiset olivat kiinnostuneita kaikenlaisista poikkeavuuksista. Tällöin myös kasvoi vihamielisyys poikkeavuutta kohtaan. (Vehmas, 2005. 47-61.)

1800-luvun loppupuolella erityisopetus oli jo vakiinnutettu käytäntö kehitysvammaisten keskuudessa. Pikkuhiljaa erityisopetus kasvoi ja kaikille pyrittiin opettamaan jokin ammatti tai työtehtävä, jotta vammaiset voisivat hankkia oman toimeentulonsa. Medikalisaation myötä vammat pyrittiin hoitamaan lääketieteen avulla. Parantumattomasti vammaiset taas siirrettiin erityisopetukseen. Erityiskouluja perustettiinkin 1800-luvulta lähtien paljon. Koulun yhteydessä oli usein asuntola, jossa vammaiset asuivat. (Vehmas, 2005. 62-65.)

1900-luvulle siirryttäessä Suomessa haluttiin poikkeavat yksilöt pitää erillisissä laitoksissa, nimenomaan erossa muusta väestöstä. 1900-luvun alkupuolella vallalla ollut rotuhygienia halusi päästä eroon heikoista ihmisistä ja edistää vain laatuyksilöiden suvunjatkamista. Rotuhygienisistä säätelevistä johtuen kehitysvammaisuutta haluttiin rajoittaa vammaisia sterilisoimalla ja jopa tappamisella. 1900-luvulla erityisopetus kasvoi hurjaa vauhtia, sillä sen piiriin haluttiin tuoda kaikki erilaiset oppilaat, ei vain näkyvistä vammoista kärsivät. Tiedon karttuessa kehitysvammaisista, mahdollistui yksilöllisemmän erityisopetuksen järjestäminen (Vehmas, 2005. 63-71.)

Toisen maailmansodan päättyessä kehitysvammaisten hoito alkoi kehittyä nopeasti. Laitosten ylikuormittuessa niiden olot saattoivat huonontua. Asuminen oli edelleen eristävä ja laitospainotteista. Nykyään kehitysvammaisten huollossa otetaan huomioon jokainen yksilöllisesti. Tällä hetkellä Suomessa on vallalla normalisoinnin ja integraation aika. Normalisoinnin periaatteen mukaan kehitysvammaisille pyritään järjestämään samanlaiset elämi-

sen puitteet kuin muillekin ihmisille. Lisäksi se tarkoittaa kehitysvammaisen tukemista niin, että hän pystyisi elämään mahdollisimman itsenäisesti. (Kaski ym., 2012. 262.)

2.3 Kehitysvammaisuuden esiintyminen

Kehitysvammaisuuden määrittely on muuttunut paljonkin aikojen kuluessa. Siksi on vaikea tarkasti määrittellä kehitysvammaisuuden esiintymistä. Tarvittaisiin laajoja väestöpohjaan liittyviä tutkimuksia ja yhteisesti määritellyt standardit, jotta kehitysvammaisuuden esiintymistä voisi tarkasti määrittellä. Viime vuosina määrittely onkin tullut tärkeäksi, jotta vammaan johtavien syiden selvittäminen sekä kuntoutus- ja hoitovaihtoehdot parantuisivat. (Kaski, Manninen & Pihko, 2012. 21.)

Mikäli mukaan lasketaan kaikki ennen 18 ikävuoteen mennessä syntyneet vammat, päädytään suuriin määriin. Siihen sisältyvät älyllisen kehityksen jälkeenyjääneisyys, erilaiset liikuntavammat, puheeseen liittyvät häiriöt, aistivammat, epilepsia ja aivotoiminnan häiriöt. Joidenkin arvioiden mukaan jopa 5-8%:lla väestöstä olisi hermostollisia poikkeavuuksia. Suomessa se tarkoittaisi 250 000-400 000 ihmistä. (Kaski ym., 2012. 21.)

Älyllistä kehitysvammaisuutta tutkimusten perusteella arvioidaan olevan Suomessa noin yhdellä prosentilla, eli 50 000 ihmisellä. Lievän kehitysvammaisuuden diagnosoiminen voi olla hankalaa. Älyllisen kehitysvammaisuuden astetta voi olla myös vaikea määrittellä erilaisten muiden ongelmien, kuten autismin tai mielenterveysongelmien, takia. Lukuja väärinää myös se, että kaikki kehitysvammaiset eivät kuulu erinäisistä syistä johtuen erityis- huollon palvelujen piiriin. (Kaski ym., 2012. 21-22.)

Älyllisen kehitysvamman lisäksi monilla henkilöillä on muitakin vammoja. Lisävammat ja -sairaudet tulevat esiin pikkuhiljaa. Parantuneen raskaudenaikaisen hoidon, synnytysten ja turvallisemmän elinympäristön takia voi olla mahdollista, että hermoston kehitykselliset häiriöt vähenisivät. Toisaalta taas kehittyneen hoidon takia yhä vaikeammin vammaisia ihmisiä jää eloon. Täten kehitysvammojen syiden suhteellinen osuus voi muuttua, mutta määrällisesti se ei välttämättä vaikuta esiintyvyyteen. (Kaski ym., 2012. 22-23.)

2.4 Kehitysvammaisuuden syyt

Kehitysvammaisuutta ei lähtökohtaisesti ajatella sairautena, vaan henkilön vaikeutena sopeutua ympäristöön älyllisten rajoitustensa vuoksi. Kehitysvammaiselta ihmiseltä puuttuu siis tarvittavat toimintaedellytykset sopeutumiseen. Kuitenkin kehitysvammaisuuden syiden selvittäminen on tärkeää, jotta sopeutumista voidaan edistää oikealla tavalla. (Kaski ym., 2012. 25.)

Eniten käytetty kehitysvammaisuuden luokittelumalli on WHO:n diagnoosiluokitus ICD-10. Syitä voidaan luokitella myös suurempiin kokonaisuuksiin käyttäen apuna kehitystahtumia. Jotkin kehityshäiriöt voidaan todeta jo raskauden aikana, mutta yleisimmin kehitysvammat huomataan ensimmäisten ikävuosien aikana. Jos kehitysvamma on lievä, se saatetaan huomata vasta kouluiässä, kun lapsi alkaa jäädä toisista jälkeen. Kehitysvamman vielä myöhemmällä iällä voi aiheuttaa jokin keskushermostoon kohdistuva onnettomuus tai vaikkapa syöpä. (Kaski ym., 2012. 25-27.)

Kehitysvammaisuuden syyt voidaan jaotella seuraavasti: (Kaski ym., 2012. 26.)

- Prenataaliset eli raskauden aikaiset, perintötekijöistä johtuvat syyt: 30 %, tuntemattomista syistä johtuvat epämuodostumat: 8% ja muut prenataaliset syyt: 11 %
- Perinataaliset eli synnytykseen liittyvät syyt: 12 %
- Postnataaliset eli synnytyksen jälkeiset syyt: 8 %
- Tuntemattomat syyt: 25 %
- Syytä ei ilmoitettu: 6 %.

Edellä on kehitysvammaisuus määritelty lääketieteen näkökulmasta. Sitä voidaan katsoa myös toisista näkökulmista. Toimintakyvyn näkökulmasta määritelty kehitysvammaisuus tarkoittaa ihmisen ja ympäristön suhdetta. Näkökulmassa korostetaan kehitysvammaisen ihmisen omia vahvuuksia ja voimavaroja. Ihmisen toimintakyky riippuu ympäristön olosuhteista, jolloin toimintakyky erilaisissa ympäristöissä vaihtelee. Toimintakyky voidaan jakaa kolmeen osaan: fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn. (Kehitysvamma-alan verkkopalvelu, 2014.)

Kehitysvammaiselle ihmiselle tulee eteen vaikeuksia usein sen takia, ettei hänen ja ympäristön vaatimukset kohtaa. Toimintakyky ei tällöin ole tarpeeksi hyvä toiminaan tietyssä ympäristössä ja silloin kehitysvammainen ihminen tarvitsee ohjausta tai muuta apua. Toimintakyky on aina riippuvainen ympäristöstä. Joissakin ympäristöissä kehitysvammaisella ihmisellä ei ole ongelmia selvitä, kun taas toisissa tilanteissa toiminen voi olla hyvinkin haastavaa. (Kehitysvamma-alan verkkopalvelu, 2014.) Monesti kehitysvammainen pystyy toimimaan hyvin omassa tutussa elinympäristössään, mutta kohtaa haasteita tuntemattomammassa ympäristössä tai tilanteessa.

Sosiaalisesta näkökulmasta katsottuna kehitysvammaisuutta määritellään yhteisön suhteena kehitysvammaiseen ihmiseen. Kehitysvammaisuuden suhtaudutaan eri lailla eri kulttuureissa. Myös kehitysvammaisen oma näkemys itsestään vaikuttaa määrittelyyn. Sosiaalisesta näkökulmasta katsottuna kehitysvammaiset ovat samanlaisia ihmisiä kuin muutkin. (Kehitysvamma-alan verkkopalvelu, 2014.)

Sosiaalisesta näkökulmasta katsottuna ihminen on kehitysvammainen, koska yhteiskuntaa ei ole rakennettu niin, että siinä pärjäisivät kaikki omien vahvuuksien ansiosta. Lääketieteellinen määrittely hyväksytään, mutta vammaisuus johtuu ympäristön aiheuttamista esteistä. Diagnostiikka johtaa usein siihen, että ihminen nähdään pelkästään sen kautta, eikä hänen vahvuuksiaan huomioida tarpeeksi. Yleisesti myös kehitysvammaiset määrittelevät itseään muiden asioiden, kuin kehitysvammaisuuden, perusteella. Ongelmana on, että kehitysvammaisuus-määritelmä tulee ulkopuolelta. Viime aikoina kehitysvammaisten omaa ääntä on alettu kuuntelemaan ja he saavat entistä enemmän valtaa päättää omista asioistaan. (Kehitysvamma-alan verkkopalvelu, 2014.)

Ihmisiä jaotellaan usein erilaisten ominaisuuksien perusteella, joista vammaisuus on yksi. Vammaiset samaistuvat tiettyyn sosiaaliseen asemaan. Se ei kuitenkaan ole yksiselitteistä, koska vammaisuus on moninaista, eivätkä kaikki kehitysvammaiset halua samaistua siihen ryhmään. Vammaiset ajatellaan usein hyödyttöminä ja yhteiskuntaan kelpaamattomina. Heitä usein syrjitään yhteiskunnan ulkopuolelle. Kehitysvammaisille tarjotaan laitoksissa perushyväntoimintaa, mutta monesti hyödyttömyyden tunteelle ei siellä tehdä mitään. Jos kehitysvammainen on työelämässä, hänellä ei useinkaan ole sananvaltaa siellä, eikä työ ole mielekästä. Vammaiset ovat olleet aina syrjittyjä ja kokevat muita ihmisiä kohdatessa sääliä ja alemmuuden tunnetta. (Vehmas, 2005. 146-149.)

3 OSALLISUUS JA INKLUUSIO

Tässä kappaleessa kerrotaan tarkemmin kehitysvammaisten mahdollisuuksista osallisuuden yhteiskunnassa. Keskeisinä käsitteinä ovat inkluusio ja integraatio.

3.1 Normalisaatioperiaate

Vammaisille tarkoitettujen palveluiden tuottamista sekä tarjontaa ohjaamaan syntyi 1960-luvulla Pohjoismaissa normalisaatioperiaate. Sen edustajina toimivat ruotsalainen Bengt Nirje ja saksalais-yhdysvaltalainen Wolf Wolfensberger. Normalisaatiossa vammaisille pyritään tarjoamaan tavalliset arkielämän mallit ja olot. Perusideana on taata kehitysvammaisille ihmisille elämä, joka vastaisi yhteiskunnan normeja. Alkuperäinen tavoite normalisaatiossa oli, että kehitysvammaisten vuorokausi- ja vuosirytmisi olisi samanlainen kuin muiden samanikäisten, samaa sukupuolta olevien ja samaan sosiaaliluokkaan kuuluvien ihmisten vastaava rytmisi. (Moberg & Savolainen 2009, 78-79; Vehmas 2005, 106-107.)

Normalisaation määritelmänä on usein käytetty Wolfensbergerin esittämää määritelmää. Tämän määritelmän mukaan normalisaatio on niiden keinojen hyödyntämistä, jotka ovat kulttuurissa niin normaaleja kuin mahdollista ja joilla vahvistetaan ja ylläpidetään henkilökohtaisia käyttäytymismuotoja ja ominaisuuksia, jotka ovat kulttuurissa niin normaaleja kuin mahdollista. (Moberg & Savolainen, 2009. 78-79.)

Normalisaatioperiaatetta pidetään integraation ja inkluusion perustana. Kaikkia ihmisiä pidetään tasa-arvoisina näiden periaatteiden mukaan. Inkluusion tarkoituksena on saada aikaan sellaisia muutoksia yhteiskunnassa, että myös vammaiset ihmiset olisivat tasa-arvoisessa asemassa yhteiskunnassa. (Vehmas, 2005. 107-108.)

3.2 Inkluusio ja integraatio

Inkluusiolle ei ole yhtä yleistä määritelmää. (Ainscow, Booth & Dyson, 2006. 27; Armstrong, Armstrong & Spandagou, 2011. 29). Se on aina kontekstisidonnaista ja eri maiden välillä on eroja sen määrittelyssä (Ainscow, Booth & Dyson, 2006. 14; Takala, 2010. 17).

Yleisen määritelmän mukaan inklusio on prosessi, jonka tarkoituksena on koulujen kehittäminen suuntaan, joka vastaisi hyvin laajan ihmisjoukon tarpeita ja mahdollisuutta osallisuuteen. Inklusion tarkoituksena on oppia elämään erilaisuuden kanssa. Tätä tavoitetta pyritään edistämään tietoisesti, mutta sen täydellinen saavutettavuus on lähes mahdotonta. (Ainscow, 2007. 155; Booth & Ainscow, 2005. 14.)

Inklusiolla halutaan taata kaikille ihmisille oikeus toimia yhdenvertaisena jäsenenä omassa lähiyhteisössään. (Kehitysvammaliitto, 2014) Inklusio tarkoittaa mukaan kuulumista. Inklusiossa muutetaan ympäristöä niin, että henkilö voi siellä opiskella ja toimia. (Saloviita, 2006. 336-340.) Useat tutkijat korostavat sitä, että inklusion käsitettä ei voi määrittää irrallaan, vaan se on aina liitettävä omaan kontekstiinsa, kulttuuriin, aikaan ja paikkaan. Inklusio on prosessi, joka ei lopu koskaan. Se voidaan nähdä jatkumona, jonka luonne riippuu paikallisista olosuhteista. (Lakkala, 2008. 26–27.)

Inklusion ja integraation tavoitteet ymmärretään yhteneväisinä. Suurin eroavaisuus inklusiolla ja integraatiolla on niiden perimmäisessä merkityksessä. Inklusio tarkoittaa mukaan kuulumista ja integraatio mukaan ottamista. Näiden lähtökohdat ovat siis käsitteellisesti erilaiset. (Saloviita, 2006. 336-340)

Inklusiossa erilaisuus nähdään ihmisyyteen kuuluvana luonnollisena osana, joka ei estä yhdessä olemista. Integraatiossa puolustetaan niiden ihmisten oikeuksia, jotka on jo leimattu erilaisiksi. Integraation mukaan henkilöä täytyy kuntouttaa, jotta hän voisi liittyä normaaliin yhteiskuntaan. Inklusiossa taas ympäristöä muutetaan niin, että henkilö voi siellä opiskella ja toimia. (Saloviita, 2006. 336-340)

Integraation ja inklusion ymmärtämiseksi tulee tunnistaa molempien näkemysten lähtökohdalliset eroavaisuudet. Integraatio sananmukaisesti tarkoittaa kahden erillisen osan yhdistämistä siten, että uudessa kokonaisuudessa alkuperäiset osat eivät enää erotu toisistaan. (Saloviita, 2006. 336-340)

Karagiannis, Stainback & Stainback (1996. 5–6) ovat todenneet, että inklusiivisella opetuksella on myönteisiä vaikutuksia vammaisten oppilaiden koulussa opittavien ja sosiaalisten taitojen kehittymiseen. Inklusiolla on huomattu olevan hyötyä myös koulun jälkeiseen sosiaaliseen elämään (Peterson & Hittie, 2003. 36–40). Erityisopetuksen maailmankonferenssissa vuonna 1994 Suomikin allekirjoitti Salamancan julistuksen, jossa mm. julistetaan seuraavaa:

”Tavalliset koulut joissa vastaanotetaan erityistarpeita omaavat lapset ovat tehokkain keino syrjivien asenteiden voittamiseksi. Niiden avulla luodaan yhteisöjä joissa toivotetaan kaikki tervetulleiksi; rakennetaan kaikille avoin yhteiskunta ja tarjotaan koulutusmahdollisuuksia kaikille ja lisäksi tarjotaan tehokas koulutus suurimmalle osalle lapsista ja parannetaan koulutusjärjestelmän tehokkuutta ja taloudellista kannattavuutta.”

On todettu, että aito ja läheinen kontakti erilaisuuteen auttaa vähentämään ennakkoluuloja. Ympäristön ilmapiirin on oltava arvostava, myönteinen ja yhteistoiminnallinen. (Wahlström, 1996. 122.)

Kehitysvammaiset tarvitsevat kuitenkin usein enemmän palveluita kuin koko väestölle on tarjolla. Tällaisia tukitoimia voidaan kutsua positiiviseksi erityiskohteluksi. Näillä palveluilla ja tukitoimilla taataan tasavertaisuuden toteutuminen kehitysvammaisille. (Kaski ym., 2012. 148.)

3.3 Osallisuus

Sosiaali- ja terveysministeriö määrittelee osallisuuden niin, että sillä tarkoitetaan ”mukanaoloa, vaikuttamista sekä huolenpitoa ja yhteisesti rakennetusta hyvinvoinnista osalliseksi pääsemistä”. Sosiaali- ja terveyspolitiikalla halutaan tukea erilaisten ihmisryhmien (mm. kehitysvammaisten) osallisuutta ja ihmisarvoista elämää. Sillä halutaan vähentää eriarvoisuutta, syrjäytymistä ja köyhyyttä. Kaikille halutaan taata samanlaiset mahdollisuudet menestyä elämässä. (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2014.)

Julkisessa tilassa toiminen, osallistuminen lähiyhteisön toimintaan sekä esimerkiksi oman mielipiteen julki tuominen ja muutosten aikaansaaminen ihmisten keskinäisissä tilanteissa ovat osallisuuden eri muotoja (Tisdall, Davis & Gallagher, 2008. 343). Osallisuutta määritellään myös yhteenkuulumisen tunteella tietyssä yhteisössä tai yhteiskunnassa. Työn, harrastusten ja vaikuttamisen kautta on mahdollista tuntea osallisuutta yhteisössä. Toisaalta osallisuutta voidaan määritellä jokaisen mahdollisuutena olla mukana vaikuttamassa oman elinympäristön ja yhteisön kehittymiseen sekä päätösten tekemiseen. Osallisuus on enem-

män kuin osallistumista. Osallisuuden vastakohtana pidetään osattomuutta, jolla voidaan tarkoittaa esimerkiksi ulkopuolisuutta sosiaalisista suhteista tai työelämästä. Osallisuus ja mahdollisuudet vaikuttaa elämään ja elinympäristöön ovat tärkeitä asioita jokaisen hyvinvoinnin kannalta. Ongelmia voi syntyä, jos osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuudet heikkenevät. Tilanne johtaa eriarvoistumiseen. (Siltaniemi, Perälähti, Eronen, Londén & Peltosalmi, 2008. 43-44.)

Sosiaali- ja terveysministeriön vammaispolitiikassa on lähtökohtana vammaisen ihmisen oikeus yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen ja syrjimättömyyteen sekä tarpeellisiin palveluihin ja tukitoimiin. Lähtökohtana vammaispolitiikalle on perus- ihmisoikeudet. Näiden lisäksi Suomi on sitoutunut noudattamaan YK:n yleissopimusta vammaisten henkilöiden oikeuksista. YK:n yleissopimuksessa kehitysvammaiset eivät ole objekteja, joihin kohdistuu apu ja suojeleminen ympäristöltä, vaan he ovat oman elämänsä subjekteja, joilla on oikeus päättää omaa elämää koskevista asioista. (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2014.)

Arnstein (1969) on kehitellyt osallisuuden tikkaat –mallin, jossa kuvataan kansalaisten osallisuuden astetta yhteiskunnassa. Mallissa on kahdeksan askelmaa, jossa alimmilla askelmilla olevilla ei ole mahdollisuutta toteuttaa osallisuuttaan aktiivisesti, vaan ovat lähinnä vallan kohteina. Keskivälillä olevilla on jonkinlaista osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuutta, heidän mielipiteensä pääsee kuuluviin, mutta päätöksentekoon niillä ei juuri ole vaikutusta. Vain korkeimmilla askelmilla olevilla on mahdollisuus toteuttaa osallisuuttaan ja tehdä päätöksiä. Arnstein viittaa tekstissään kansanvaltaan ylimpiin askelmiin liittyen. (Arnstein, 1969.)

3.4 Oman elämänsä päämies

Ihmisen autonomialla tarkoitetaan itsemääräämisoikeutta. Se voi tarkoittaa eri asioita eri ihmisille ja on toisaalta myös tilannesidonnaista. Sillä tarkoitetaan ihmisen kykyä tehdä itsenäisiä päätöksiä koskien omaa elämäänsä. Autonomiaan kuuluu läheisesti vapaus toimia, kuten haluaa. (Mehtäläinen & Taipale, 2006. 111.)

Kehitysvammaisen henkilön kohdalla itsemääräämisoikeus ei välttämättä aina toteudu. Läheiset ja tukihenkilöt saattavat helposti tehdä päätökset kehitysvammaisen henkilön puo-

lesta tietämättäänkin, jolloin vapaus tehdä omia päätöksiä heikkenee. Siksi läheisillä ihmisillä pitää olla herkkyyttä tunnistaa rajansa ja antaa kehitysvammaiselle henkilölle oikeus päättää itse. (Mehtäläinen & Taipale, 2006. 111-112.)

Kehitysvammaiset ihmiset ovat yleensä vastaanottajan roolissa kun heitä koskevia asioita päätetään. Useinkaan he eivät itse saa olla mukana tekemässä heitä koskevia päätöksiä. On vaikeaa yrittää vaihtaa asetelmaa sellaiseksi, että kehitysvammaistenkin ääni kuuluisi päätöksenteossa. Ajatellaan, ettei vammaiset osaa tehdä päätöksiä tai jos tekevät, ne ovat huonoja heidän kannaltaan. Toki he tarvitsevat tukea ja erilaisia vaihtoehtoja päätösten tekemiseen, mutta tarpeellisen tuen avulla he kykenevät tekemään omaa elämäänsä koskevia päätöksiä. (Konola, Kekki, Tiihonen & Marjamäki, 2011. 32-33.)

Vasta viime aikoina keskustelussa on noussut esille kehitysvammaisten mahdollisuudet olla oman elämänsä päämiehenä ja näin ollen tehdä päätöksiä elämästään. Muutoksen toteuttamiseen tarvitaan paljon ohjausta, tukea ja koulutusta niin päämiehille itselleen, heidän vanhemmilleen kuin kehitysvamma-alalla oleville työntekijöillekin. Palveluiden taustalla tulisi näkyä normalisaation periaate. (Konola ym., 2011. 33.)

Jo lapsuudesta lähtien kehitysvammaiselle ihmiselle on olennaista se, miten normaali elämä sujuu perheen ja muun ympäristön kanssa. Itse kehitysvammaisuuden korostaminen ei ole tärkeää. Kehityksen kannalta tärkeää on se, kuinka vammaisen ihminen pääsee mukaan osallistumaan hänelle tärkeisiin asioihin, kuten perheen ja oman lähiympäristön elämään. (Kaski ym., 2012. 155.)

Hyvän ja oikeanlaisen kehityksen lähtökohtana voidaan pitää kehitysvammaisen henkilön osallistumisen mahdollisuutta. Kuten muutkin ihmiset, myös vammaiset haluavat olla päätämässä omista asioistaan. Vaikuttamismahdollisuus pitää heille suoda. Kehitysvammaiselle ihmiselle tarjottujen palveluiden tarkoituksena on tukea hänen normaalia elämää sellaisena kuin hän haluaa ja taata mahdollisuus samanlaiseen elämään kuin muillakin. (Kaski, ym., 2012. 155.)

3.5 Lähi- ja elinympäristö

Kehitysvammaisuus ei sinällään tarkoita sitä, että vammaisten pitäisi asua toistensa kanssa. Valtioneuvoston periaatteena on järjestää kehitysvammaisille asunnot valtaväestön asuinalueilla. Tarkoituksena olisi, että ainoastaan silloin ryhmämuotoista asumista suositellaan, kun se koetaan parhaaksi ratkaisuksi hoidollisista tai muista tuen tarpeen syistä. (Hynynen & Huhta, 2011. 7-8.)

Oikeanlainen elinympäristö voi tarjota kehitysvammaiselle toimivan asumisympäristön. Elinympäristöllä tai lähiympäristöllä tarkoitetaan kotia, pihapiiriä ja muuta lähialuetta, esimerkiksi koulua tai työpaikkaa, jossa ihminen liikkuu. Lisäksi siihen kuuluvat ihmiset, joita siellä on, kuten perheenjäsenet, ystävät, työkaverit, naapurit. Sosiaalisesta näkökulmasta katsottuna kehitysvammaisuus on tila, jossa ympäristön vaatimukset eivät kohtaa kehitysvammaisen sosiaalisia taitoja, jolloin ongelmatilanteita syntyy. Ongelmia voidaan kuitenkin ratkaista oikeanlaisella elinympäristöllä. Ratkaisulla voidaan taata kehitysvammaisen osallisuus oman lähiympäristönsä asioihin ja tehdä siitä sellainen kuin hän itse haluaa. (Kaski ym., 2012. 155-156.)

Muiden lähiympäristön asukkaiden tulisi kohdella kehitysvammaista tämän ikätason mukaisesti, eikä ajatella häntä pelkästään kehitysvammaisuuden kautta. Mahdollisuus osallistua harrastuksiin, pukeutua samalla tavalla kuin muutkin ikäisensä ja osallistua muihin toimintoihin osaltaan lisää osallisuutta omassa elinympäristössä. (Kaski ym., 2012. 155-156.)

Tärkeänä osana lähiympäristöä on kehitysvammaisen ihmisen työpaikka. Myös heillä on oikeus käydä töissä, jotta liittyminen jäseneksi omaan lähiympäristöön onnistuu. Vammaisia ihmisiä on usein suljettu työelämän ulkopuolelle. Perinteisesti heille on saatettu tarjota suojatyöpaikkoja, jonne heidät on eristetty. Viime vuosien aikana on kuitenkin yleistynyt kehitysvammaisille järjestettävä tuettu työllistäminen tavallisissa työpaikoissa. He saavat työstänsä asiaan kuuluvaa palkkaa, sekä he saavat työskennellä muiden ihmisten rinnalla. Tällainen järjestely onnistuu tarvittavien tukitoimien järjestämisellä. Kuitenkin Suomessa tällaista järjestelyä on vastustettu niin työnantajien kuin jopa kehitysvammahuollossa työskentelevien toimesta, vaikka kokemukset tuetusta työllistamisestä ovat olleet positiivisia. (Vehmas, 2005. 129-130.)

4 ASUMINEN

Kehitysvammalaitosjärjestelmä perustettiin vuosien 1950-1970 aikana. Tuolloin rakennettiin keskuslaitokset, joita on 20 Suomessa. Nämä laitokset tuottavat joko kokonaan tai osin palveluja kehitysvammaisille ihmisille. Vuonna 1993 säädettiin valtiosuusuudistus, jonka johdosta kunnat halusivat säästää rahaa ja kotiuttivat laitoksista ihmisiä asumisyksiköihin. Laitosten lakkauttamista edisti myös vuonna 1996 tehty muutos kehitysvammalakiin. Suomessa haluttiin seurata muiden Pohjoismaiden esimerkkiä siirtymällä pienempiin, yksilöllisiin kehitysvammaisten asumisyksiköihin. (Pelto-Huikko, Kaakinen & Ohtonen, 2008. 17-18.)

Tällä hetkellä suurin osa kehitysvammaisista asuu omaisten luona vielä aikuisenakin. Muita asumismuotoja ovat ryhmä- ja palveluasuminen, tukiasuminen, laitosasuminen ja itsenäinen asuminen. Vain pieni osa kehitysvammaisista asuu itsenäisesti. Mahdollisuudet asua itsenäisesti ovat kuitenkin usein vähäisiä pienten tulojen ja suurten asumiskustannusten vuoksi. Verrattuna muihin Länsi-Euroopan maihin, Suomi on laitosvaltainen kehitysvammaisten asumismuodoissa. 1980- ja 1990-luvuilla alettiin kuitenkin rakentaa ryhmäkohteja, joissa ajateltiin pystyvän parhaiten turvaamaan hyvinvointi. Korostettiin turvallisuutta ja yhteisöllisyyttä. (Hintsala & Ahlstén, 2011. 18; Niemelä 2008. 91-92.)

Kehitysvammaisten ihmisten palveluiden tarjonnassa on viime vuosina tehty muutoksia. Keskeisimpinä muutoksina voidaan pitää vammaisen mahdollisuutta päättää omasta elämästä, toisin sanoen olla oman elämänsä päämies. Näin ihmisoikeudet nousevat lähtökohdaksi kaikkien kehitysvammaisten palveluiden järjestämiseen. Toisaalta taas taloudellinen kilpailutus saattaa vaikuttaa niin, ettei kehitysvammaisilla tai heidän omaisillaan jää paljonkaan mahdollisuutta elämän suunnitteluun. (Konola, Kekki, Tiihonen & Marjamäki, 2011. 32.)

Perustuslain ja muun lainsäädännön ohella YK:n vammaisten oikeuksien yleissopimuksen sekä Euroopan neuvoston vammaispoliittisen ohjelman pohjalta on luotu vankka perusta kehitysvammaisten yksilölliseen asumiseen. 2000-luvun vammaispoliittisen mallin lähtökohtana on kehitysvammaisen ihmisen itsemääräämisoikeus ja hänen itse tehtyjen päätösten tukeminen. Keskeisinä periaatteina tulevaisuuden asumiseen ovat: ”oikeus tulla kohdelluksi ihmisenä ja yksilönä, oikeus tavalliseen elämään normaalissa asuinympäristössä ja oikeus yksilöllisiin tarpeisiin perustuvaan apuun ja tukeen.” (Hintsala & Ahlstén, 2011.

19). Kehitysvammaisella ihmisellä on oikeus itse valita sellainen asumismuoto, jonka hän kokee parhaaksi. Myös asuinpaikka ja mahdolliset asuinkumppanit on merkityksellistä saada itse päättää. Tarvittavan tuen saamiseenkin on oikeus, jotta päivittäinen arjesta suoriutuminen kotona ja lähiympäristössä onnistuu. (Niemelä, 2008. 91-92; Niemelä & Brandt, 2008. 42-43; Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 2007. 11-12.)

Valtioneuvoston vuonna 2010 tehdyn periaatepäätöksen mukaan vuosina 2010-2015 on tavoitteena vähentää laitospaikkoja nopealla aikataululla, sekä tuottaa sellaisia asumisratkaisuja, jotka vastaavat kehitysvammaisten tarpeita ja toiveita. Näin voidaan mahdollistaa kotoa muuttaminen kehitysvammaiselle ihmiselle. Myös pitkään laitoksissa asuville vammaisille järjestetään asuntoja. Tavoitteena on järjestää yksilöllistä asumista, joka osaltaan vahvistaa osallisuutta ja itsenäistymistä sekä yhdenvertaisuutta muuhun väestöön nähden. Kehitysvammaisten ja heidän läheistensä mielipiteitä asumisen suhteen on kysyttävä, jotta saadaan järjestettyä sopivia asumisratkaisuja yksilöllisesti. (Hynynen & Huhta, 2011. 7; Hintsala & Ahlstén, 2011. 18-19.)

Ongelmiakin asumisratkaisujen uudistamisessa on. Osa haasteista liittyy rakenteellisiin esteisiin. Palvelujen suunnittelu ei ole vielä kehittynyt tarpeeksi tukeakseen kehitysvammaisen ja läheisten mukaan ottamista asumisen suunnittelussa. Myös erityispalveluiden käyttö normaalipalveluiden sijaan laittaa kehitysvammaisen asemaan, jossa tapahtuu eristämistä muista yhteisöistä. Kehitysvammaisen näkeminen diagnoosin valossa, saattaa johtaa väärin asumisratkaisuihin. Kehitysvammaista pitäisi kohdella ihmisenä, jolla on samat oikeudet kansalaisena kuin normaaliväestölläkin. Kaikille on tärkeää päästä osaksi omaa lähiyhteisöään. (Hintsanen & Ahlstén, 2011. 19-20.)

4.1 Itsenäistyminen

Vielä 90-luvulla kotoa pois muuttaneiden kehitysvammaisten keski-ikä oli 40 vuotta. Tämä johtui lähinnä siitä, ettei kotona ollut enää ketään, joka olisi pystynyt kehitysvammaisesta huolehtimaan. Viimeisen kymmenen vuoden aikana kotoa muuttaneiden kehitysvammaisten ikä on laskenut selvästi. Nykyään kotoa muutetaan 20-vuotiaana. (Niemelä & Brandt, 2008. 52.)

Kotoa pois muuttamisesta on tullut normaali askel myös kehitysvammaisille nuorille. Muuttaminen kuuluu osana itsenäistymisprosessiin. Aikaisemmin kehitysvammaiset asuivat laitoksissa, mutta nykyään suositaan yksilöllisiä asumisratkaisuja kehitysvammaisen tarpeiden mukaan. Palvelujen järjestäjien on pitänyt ottaa uudistuvat tarpeet huomioon asumisratkaisuja suunniteltaessa. Huomioitavaa on sekin, että kehitysvammaiset elävät nykyään pitempään, joten asumisratkaisut ovat pidempiaikaisia kuin ennen. (Niemelä & Brandt, 2008. 52.)

Kehitysvammaisuus ei itsessään tarkoita sitä, että asunnon pitäisi olla jotenkin erilainen kuin muilla ihmisillä. Kehitysvammaisen ihminen tarvitsee sellaisen asunnon, joka on sopeva hänen tarpeilleen, esteetön ja hyvin suunniteltu. Ei ole perusteltua, että kehitysvammaisen olisi asuttava laitoksessa tai palvelutalossa, jossa joutuu jakamaan asuintilat muiden asukkaiden kanssa. (Niemelä & Brandt, 2008. 78.)

Aikaisemmin on haluttu järjestää kehitysvammaisten asuminen keskitetysti laitoksiin, jotta kehitysvamma-alan työntekijöiden olisi helpompi työskennellä tehokkaammin. Keskitettyä asumista ei kuitenkaan ole näyttöä, että se olisi hyödyllistä kehitysvammaisten kannalta. Siksi onkin oleellista, että aletaan rakentaa yksilöllisiä asumisratkaisuja kehitysvammaisille. Heikin haluavat omanlaisen asunnon, juuri heille sopivan asumismuodon. Yksilölliset ratkaisut eivät kuitenkaan sulje pois yhteisasumista, jos se koetaan parhaaksi asumismuodoksi. Usein esimerkiksi ryhmäkodeissa koetaan ongelmaksi se, ettei asukkailla ole tarpeeksi yksityistä tilaa tai yksityisyyttä ylipäätään. (Niemelä & Brandt, 2008. 78-79; Hintsala & Ahlström, 2011, 18.)

Oman kodin saaminen voi joskus olla pitkäkin prosessi. Erilaisia asumismuotoja on paljon, joista pitäisi pystyä valitsemaan itselle sopiva. Läheisten apua ja jaksamista tarvitaan, jotta sopiva asumismuoto löytyy. Joissakin tapauksissa saattaa käydä niinkin, ettei etsinnöistä tai kokeilusta huolimatta sopivaa kotia löydy. Toisaalta voi käydä niinkin, että laitoksesta tulee loppujen lopuksi mieleinen koti, vaikka asumisjärjestelystä halutaan päästä eroon. (Lampinen, 2007. 160.)

Itsenäisyyden saavuttaminen kehitysvammaisen ihmisen kohdalla ei ole itsestäänselvyys. Itsenäistymisen tullessa ajankohtaiseksi, sitä olisi syytä alkaa suunnitella hyvissä ajoin. Yksilöllisellä suunnittelulla ja tavoitteiden laatimisella, saadaan nuorelle käsitys siitä, mitä itsenäiseen elämään liittyy. Kun tavoitteet on kirjattu ylös, pohditaan sitä, miten asiat juuri kyseisen nuoren kohdalla voitaisiin toteuttaa kaikkia osapuolia miellyttävällä tavalla. Kun

päämäärät on selvitetty, voidaan alkaa toimia siten, että tavoitteet saavutetaan ja kehitysvammaisen nuori voi aloittaa itsenäistymisprosessinsa. (Myllykoski, Melamies & Kangas, 2004. 77-79.)

Jokaisen aikuistuvan nuoren tavoitteena on saada oma koti. Poikkeusta tässä eivät tee myöskään kehitysvammaiset. Heidän kohdallaan itsenäistymisessä ja omaan kotiin muuttamisessa on kuitenkin omat haasteensa. Kehitysvammaisille usein tarjotaan jonkinlaista ryhmäkotia asumiseen, vaikka se ei välttämättä ole sitä, mitä he itse haluaisivat. (Ahponen, 2008. 19.)

Lapsuus ja nuoruus kestävät kehitysvammaisilla kauemmin kuin ikätoverinsa. Uutta ei pääse kokeilemaan samalla tavalla kuin muut nuoret. Vanhemmat ja avustajat saattavat olla liian huolehtivia, eikä anna lapsen itse tehdä taitojensa mukaan. Tietysti vammaisuuden aste ja laatu vaikuttaa toimimiseen. (Ahponen, 2008. 19.)

Aikuistumisessa on omat haasteensa vammattomille nuorillekin, joten kehitysvammaiselle nuorelle se voi olla vielä pelottavampi. Epävarmuus tulevasta huolettaa ja jännittää. Kehitysvammaiselle tavallisen arjen pyörittäminen on vaikeampaa, koska perusedellytykset eivät ole samanlaiset kuin vammattomilla. Normaalit tavoitteet elämässä saattavat jäädä saavuttamatta kehitysvamman takia. Fyysisten ja psyykkisten vammojen vuoksi elämän tavoitteet ovat kehitysvammaisilla erilaiset kuin vammattomilla. (Ahponen, 2008. 19.)

Selvitäkseen arjesta vammaisen henkilön on opeteltava paljon erilaisia taitoja. Raha-asioiden hallinta, omien menojen suunnittelu, ruuasta päättäminen, jne. ovat taitoja, jotka jokaisen itsenäisesti asuvan on opeteltava, jotta arki omassa kodissa sujuisi. Jos jostakin ei suoriudu, on osattava pyytää tarvittaessa apua. Ympäristön muokkauksella ja erilaisilla apuvälineillä voidaan kehitysvammaisen itsenäistä elämää helpottaa. Tavoitteena kehitysvammaisen ihmisen aikuistumisessa on mahdollisimman itsenäinen elämä, jolloin saa päättää omista asioistaan tarvittavaa tukea apuna käyttäen. (Ahponen, 2008. 19-20.)

Usein puhutaan elämäнкаaresta tai elämäнкulusta, jonka oletetaan kaikilla menevän samalla tavalla. Lapsuus, nuoruus ja aikuisuus ovat vaiheita elämässä, joihin elämäнкulku jaotellaan. Nuoruuteen liitetään koulun päättäminen, työelämään siirtyminen ja perheen perustaminen omassa kodissa. Kehitysvammaisen nuoren elämäнкulku ei välttämättä mene samalla tavalla kuin yleisesti sen oletetaan menevän. Kehitysvammaisen kohdalla voidaan pitää erilaista elämäнкulkua hyväksyttynä. (Ahponen, 2008. 21-22.)

4.2 Kohti yksilöllistä asumista

Kehitysvammaisuuden kirjo on laaja. Siksi jokainen pitäisi nähdä yksilönä ja erilaisten tarpeiden tarvitsijana, eikä vain kehitysvammaisuuden edustajana yleisesti. Asumisratkaisut tulisi tehdä yksilöllisesti jokaisen kehitysvammaisen ihmisen kohdalla. Huomioon tulisi ottaa yksilölliset halut ja mieltymykset sekä tarvittavat tuet ja palvelut. (Niemelä & Brandt, 2008. 42-43.)

Koti on tärkeä paikka kaikille ihmisille. Kehitysvammaisille ihmisille on pyritty järjestämään asuminen niin, että hän voisi asua lapsuudenkodissa, koska se on kehityksen kannalta sopivin kasvuympäristö. Valmiutta aikuisen kehitysvammaisen ihmisen kotoa muuttamiseen tuetaan yksilöllisesti järjestämällä mahdollisuus töihin tai opintoihin, tai hankkimaan asunto. (Kaski ym., 2012. 156-157.)

Huolellinen etukäteissuunnittelu ja itsenäiseen asumiseen valmistautuminen on hyvä aloittaa hyvissä ajoin ennen muuttoa. Kehitysvammaisen ihmisen toiminnallisten valmiuksien, kodin hoitamisen, vapaa-ajanvieton järjestämisen ja esimerkiksi kaupassa käynnin harjoittelu on olennaista, jotta itsenäisesti eläminen niiden puitteissa onnistuu. (Kaski ym., 2012. 157.)

Kehitysvammaisen ihminen useimmiten tarvitsee kuitenkin toisen ihmisen apua päivittäin. Siksi asumisen järjestämisen tulee olla yksilöllisesti suunniteltu. Aukkaan erityistarpeet tulee ottaa huomioon asumismuotoa suunniteltaessa. Toiminnallisten valmiuksien huomiointi on kuitenkin oleellista, jotta vammaisen ihminen saisi elää mahdollisimman itsenäisesti. Itsenäistä asumista voidaan myös harjoitella erityishuollon asumisvalmennusyksikössä tai erilaisilla valmennusjaksoilla kuntoutus- ja palvelukeskuksissa sekä myöhemmin muuton jälkeen omassa asunnossa tarvittavien tukitoimien avulla. (Kaski ym., 2012. 157.)

Asuinpaikan valintaan vaikuttavat monet tekijät, kuten erilaisten palvelujen saatavuus, liittyen niin vapaa-aikaan kuin tukipalveluihinkin. Avohuollon asumismuotoja on kolme, joissa tuen määrä vaihtelee. Tuettu asumismuoto tarkoittaa itsenäistä asumista omassa asunnossa normaalissa ympäristössä tarviten joissakin tilanteissa tukihenkilön apua. Ohjattu asuminen asumisyksikössä on tarkoitettu sellaisille ihmisille, jotka tarvitsevat apua päi-

vittäin, mutta kykenevät muuten itsenäisesti elämään. Autetulla asumisella taas tarkoitetaan sellaista asumismuotoa, jossa asukas tarvitsee henkilökunnan apua kokoaikaisesti. Asumispalvelut tarjoavat tarvittavan tuen asumiseen, lähipalveluiden käytön ohjaamista ja hoivaa. Asukkaat noudattavat normaalia elämänrytmiä, johon kuuluu päivisin työtä joko normaalissa työpaikassa tai työ- ja päivätoimintakeskuksessa. (Kaski ym., 2012. 157-158.)

Nykyään on tavoitteena kehitysvammaisten integroiminen tavallisiin asuinympäristöihin, muun väestön joukkoon, yhteisön tasavertaiseksi jäseneksi. Tarvittavilla tukipalveluilla se hyvin onnistuukin. Joitakin asioita kannattaa huomioida asuinympäristöä ja asuntoa valitessa. Asuinalueella ei saisi olla liikaa kehitysvammaisia sijoitettuna, jotta lähiympäristö ei poikkeaisi tavanomaisesta asuinympäristöstä. Useimmat ihmiset haluavat oman, henkilökohtaisen tilan, heille tulisi järjestää oma huone tai oma asunto asuinmuodosta riippumatta. (Kaski ym., 2012. 158.)

Tutkimukset ovat osoittaneet, että kehitysvammaisten ihmisten hyvään asumiseen ja elämään vaikuttavat asiat ovat samoja kuin muillekin ihmisillä. He haluavat omaa rauhaa, palveluiden läheisyyttä, harrastusmahdollisuudet, oikeuden vaikuttaa omaan asumiseen, sisustaa oma asunto tai huone sellaiseksi, että siellä viihtyy ja tarpeellisten tukien saaminen. (Kaski ym., 2012. 158-159.)

Asunnontarjoajia voivat olla yksityiset asunnonomistajat, kunnat, kuntayhtymät ja viime vuosina myös yhdistykset ja säätiöt ovat alkaneet tarjoamaan asuntoja kehitysvammaisille. Kehitysvammaisten tulot ovat yleensä pienet, joten he elävät erilaisten tukien varassa. Ongelmia syntyy myös asutuskeskusten tonttien saamisessa, tai niiden hinnasta. Kaikenlaiset avustukset ja esimerkiksi kehitysvammaisten ihmisten vanhempien panostus on tärkeässä osassa asuntojen saamisessa. Oma asunto myös kehitysvammaiselle ihmiselle on perustana itsenäistymiselle ja omassa kodissa viihtymiselle. (Niemelä & Brandt, 2008. 80-81.)

4.3 Asumisen suunnittelu

Kehitysvammaisen ihmisen kohdalla asumisen ja asumispalveluiden järjestämisessä on kyse ihmisen perusoikeuksista ja oikeudenmukaisesta kohtelusta. Koska kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia, myös kehitysvammaisella ihmisellä on oikeus asua missä haluaa ja

saada siellä tarvittavat palvelut. Palveluilla turvataan asumisen esteettömyys ja toimivuus. Tukipalvelujen yksilöllisellä ja tarkalla suunnittelulla voidaan taata kehitysvammaiselle ihmiselle kokonaisvaltaisesti riittävä tuki elämiseen. Lähtökohdaksi on otettava kyseisen henkilön vammaisuudesta aiheutuvat rajoitteet, tarpeet ja kokonaiselämäntilanne. (Lampinen, 2007. 160-161.)

Muuttamista kannattaa alkaa suunnitella jo hyvissä ajoin ennen varsinaista muuttoa. Tällöin kaikilla on aikaa sopeutua tulevaan muutokseen. Myös tarvittavien palveluiden järjestäminen helpottuu, kun niistä tiedetään etukäteen. Kehitysvammaiset ovat oman elämänsä päämiehiä ja asiantuntijoita. He tarvitsevat kuitenkin läheisiltä ihmisiltä kannustusta ja rohkaisua ottaa askel kohti itsenäistymistä ja muuttoa omaan kotiin. Kehitysvammaiset ovat oikeutettuja kasvamaan aikuiseksi siinä missä muutkin ihmiset. Omaan kotiin muuttaminen on tärkeä osa tätä prosessia. (Ekmark, Heiniluoma, Huotari, Leino & Puranen, 2010. 7.)

Omassa kodissa kehitysvammaisen ihmisen on pystyttävä tekemään kaikkea sitä, mitä normaaliin elämään kuuluu. Lisäksi kehitysvammaisilla usein on tarvetta kuntoutukseen tai muuhun sairaanhoitoon, jota myös tulisi pystyä suorittamaan omassa kotona puitteiden niin salliessa. Valtioneuvoston päätöksen (2010) mukaisesti asunnot on rakennettava niin, että ne ovat esteettömästi kehitysvammaisen asukkaan asuttavissa. Ohjelman tavoitteena on suunnitella yksilöllisiä asumisratkaisuja kehitysvammaisille ihmisille ja asumista muun väestön seassa. Uudenlaisia, myös yksilöllisiä asumisratkaisuja pyritään järjestämään vaikeasti kehitysvammaisille ja monivammaisille ihmisille. (Ojala, 2011. 48-49.)

Esteettömyydellä tarkoitetaan Kansainvälisen standardisointijärjestön (ISO) uuden standardiesityksen mukaan sitä, että vammasta, iästä tai sukupuolesta huolimatta henkilöllä on pääsy rakennuksiin ja sieltä pois, ja mahdollisuus toimia rakennuksessa. WHO:n luokituksen (ICF) mukaan esteettömyys on moniulotteinen ilmiö. Sillä tarkoitetaan siis rakennetun ympäristön lisäksi myös erilaisten välineiden ja palveluiden esteetöntä käyttöä. Esteettömyys on määritelty myös laissa (L132/1999). Ongelmaksi esteettömyydelle ilmenee usein sisäänkäynneissä, pieninä pesutiloina, asuntojen sisäiset tasoerot ja keittiöiden hankalasti järjestetyt kalusteet. (Ojala, 2011. 49-50.)

4.4 Yhteiskunnan käsitys vammaisuudesta aikuistumisessa

Yhteiskunnan ja yhteisön käsitykset vammaisuudesta vaikuttavat kehitysvammaisen nuoren aikuistumiseen. Vammaisuutta selitetään useimmiten sosiaalisesta tai yksilöllisestä näkökulmasta. Yksilöllisessä mallissa vammaisuus kohdataan lääketieteellisestä näkökulmasta tarkastelemalla ihmisen kehoa. Mallissa vammaisuus nähdään fyysisenä tai psyykkisenä ongelmana ja päämääränä pidetään vammattomuutta. Sosiaalisessa mallissa taas vammaisuutta aiheuttaa toiminnan vajavuus ja tästä johtuvaa haittaa yhteydessä ympäristöön, jossa kehitysvammaisen toimii. Ympäristön aiheuttamat esteet on otettava huomioon sosiaalisessa mallissa, ja näin ollen vammaisuus on tilanteeseen sidottua. (Ahponen, 2008. 27.)

Kehitysvammaiset hyötyvät apuvälineiden käytöstä, joilla he kykenevät ympäristön hallintaan. Kehitysvammaisuutta ei kuitenkaan voida poistaa ajattelemalla vammaisuutta suhteellisena käsitteenä ympäristöstä riippuvaisena. Äärimmäisessä tapauksessa sosiaalinen malli kieltää vammaisuuden kokonaan. Mallissa ei myöskään oteta huomioon kehitysvammaisen henkilön tuntemuksia tai kokemusta vammaisena elämisestä. Vaikka apuvälineillä ja tuella voidaan helpottaa kehitysvammaisen elämää, eivät ne siltikään korjaa tai paranna vammaisuutta. (Ahponen, 2008. 27-28.)

Yhtenä tärkeimpänä asiana aikuistumisessa ja itsenäistymisessä on oppia huolehtimaan omista asioista. Kehitysvammaisen haaveilee itsenäisyydestä samalla tavalla kuin vammattomatkin nuoret. Aikuisella ihmisellä, vammaisuudesta riippumatta, on oikeus päättää omaan elämään liittyvistä asioista. Päätösten tekeminen toisaalta velvoittaa omaamaan tiettyjä taitoja ja tietoja, jotta päätöksiä kykenee tekemään. Kehitysvammaiset saattavat helposti mukautua siihen, että päätökset tehdään heidän puolestaan, vaikka valmiuksia omiinkin päätöksiin olisi. (Ahponen, 2008. 152-153.)

Arkipäivän askareet ovat pitkälti samanlaisia niin kehitysvammaisilla kuin vammattomillakin. Päiviä rytmittävät aikataulut ja tietyt tehtävät asiat. Koska kehitysvammaiset usein tarvitsevat apua ainakin joissakin päivittäisissä toiminnoissa, ne eivät ole itsestäänselvyksiä heille. Kaikkeen pitää varata riittävästi aikaa. Huonosti suunniteltu ympäristö haittaa asioista selviytymistä. (Ahponen, 2008. 153-154.)

Jos omista asioistaan ei saa päättää, vaikka siihen kykenisi, iloa tuottavat asiat saattavat jäädä pois kokonaan. Osa vammaisista pärjää kotona ilman apua, osa taas ei, mutta omista

asioistaan päättäminen kuitenkin onnistuu. Autonomian saavuttaminen tai ainakin sitä lähelle pääsy on tärkeää kehitysvammaisen aikuistumisessa ja itsenäisesti elämisessä. (Ahponen, 2008. 162-163.)

Aikuistuvalla kehitysvammaisella on omat tavoitteensa elämänsä suhteen. Tavoitteet ovat usein samanlaisia kuin muillakin nuorilla. Kehitysvammaisella tavoitteiden saavuttaminen voi kuitenkin olla hankalaa riippuen vamman laadusta ja yhteiskunnan avusta. Muiden ihmisten asenteet kehitysvammaisia kohtaan muuttuvat hitaasti, joten vammaisten voi olla vaikeaa päästä mukaan normaaliin elämänmenoon, vaikka itse olisikin hyväksynyt omat vammaisuutensa ja siihen liittyvät puutteet. (Ahponen, 2008. 204-206.)

Vaikka on tehty niin kansainvälisiä kuin kansallisiakin periaatteita kehitysvammaisten oikeuksista ja yhdenvertaisuudesta, ja ne on yleisesti hyväksytyjä, silti kehitysvammaisten todellinen arki ei ole sellaista. Lääketieteellinen lähtökohta usein johtaa syrjintään, koska on helpompi pitää vammaiset omissa ryhmissään. Kehitysvammaisten ei ole yhtä helppoa olla joustavia tekemään päätöksiä, kuin muiden ihmisten. (Ahponen, 2008. 204-205.)

5 KEHITYSVAMMAISTEN PALVELUSÄÄTIÖ

Kehitysvammaisten palvelusäätiö eli KVPS on perustettu vuonna 1992. Sen perusti Kehitysvammaisten tukiliitto, ja se on omaisjärjestötaustainen. KVPS tuottaa ja kehittää yksilöllisiä palveluja maanlaajuisesti ja sen tavoitteena on tuottaa sopivia ratkaisuja ja palvelumalleja tukea tarvitseville ihmisille ja heidän omaisilleen. KVPS:n päätoimintoihin kuuluu vaikuttamistoiminta, tilapäishoito, asuntojen hankkiminen ja rakentaminen sekä kehittämishankkeet ja koulutus. (Kehitysvammaisten palvelusäätiö, 2014.)

Tärkeänä tavoitteena säätiöllä on järjestää kehitysvammaisille yksilöllistä ja tuettua asumista. KVPS hankkii asuntoja tuettuna itsenäisesti asumaan haluaville kehitysvammaisille aikuisille ja nuorille. Lisäksi se rakennuttaa ryhmämuotoisia asuntoja tarpeen mukaan. Myös laitosasumisen vähentäminen ja itsenäisen ja aktiivisen elämän lähiympäristössään edistäminen kehitysvammaisille on KVPS:n tavoitteena. Yhteistyötä tehdään tiiviisti kehitysvammaisten, heidän perheiden, kuntien, RAY:n, ARA:n ja rakentajien kanssa. (Kehitysvammaisten palvelusäätiö, 2014.)

Kehitysvammaisten palvelusäätiö järjestää monenlaista toimintaa kehitysvammaisille. Säätiö tarjoaa lisäksi apua kaikenlaiseen elämiseen liittyvien asioiden kanssa. Tarjolla on esimerkiksi omaan rahankäyttöön liittyvää apua, tulkkipalveluita, apua avustajan saamiseen ja itsenäistymiseen liittyvää tukea. KVPS järjestää erilaisia leirejä ja kursseja kehitysvammaisille ihmisille eri puolella Suomea. Kurssit liittyvät vapaa-ajan toimintoihin, kuten harrastuksiin ja muihin erilaisiin teemoihin. Kurssit ja leirit järjestetään kesäisin. (Kehitysvammaisten palvelusäätiö, 2014.)

Yhtenä tärkeänä osana KVPS:n toimintaan kuuluu muuttovalmennus kehitysvammaisille ihmisille. Muuttovalmennuksen tarkoituksena on tukea ja antaa tietoa muuttamisesta itse muuttajille ja heidän läheisilleen. Perheen mukana oloa pidetään tärkeänä. Kotoa muuttaminen on iso elämänmuutos niin kehitysvammaiselle muuttajalle kuin heidän perheellekin. On tärkeää tutustua muuttajan elämään, toiveisiin ja tuen tarpeisiin, jotta muuttaminen ja kotiutuminen uuteen paikkaan onnistuvat. (Kehitysvammaisten palvelusäätiö, 2014.)

Muuttovalmennuksen tavoitteena on vahvistaa läheisten tukea muuttajalle. On tärkeää, että perhe suhtautuu muuttoon myönteisesti. Kaikkien osapuolien voimavarojen vahvistaminen on myös tavoitteena muuttovalmennuksessa. Tietenkin tärkeimpänä tavoitteena on onnis-

tunut muutto ja sopeutuminen uuteen kotiin ja uudenlaiseen elämään. (Kehitysvammaisten palvelusäätiö, 2014.)

5.1 Kipinöitä! –hanke

Kipinöitä! –hanke on Kehitysvammaisten palvelusäätiön järjestämä hanke, joka tarjoaa kehitysvammaisille ihmisille mahdollisuuden osallistua yhteisöllisiin toimintoihin. Hanke edistää yhteistoimintaa kehitysvammaisten ja heidän asuinympäristönsä kanssa. Sen tarkoituksena on tukea kehitysvammaisia ihmisiä toiminaan osana lähiyhteisöään. (Kehitysvammaisten palvelusäätiö, 2014.)

Kipinöitä! –hankkeen tavoitteena on kehitysvammaisten tukeminen heidän lähiyhteisönsään ja toimimaan siinä täysivaltaisena jäsenenä. Tavoitteena on myös auttaa kehitysvammaisia ihmisiä antamaan oman panoksensa lähiyhteisöönsä. Vaikka kehitysvammaiset ihmiset asuvatkin osana lähiympäristöään, he usein ovat ulkopuolisia siellä. Hankkeen tarkoituksena on tuoda muille yhteisön asukkaille tietoa kehitysvammaisista, jotta heillä olisi helpompi kohdata erilaisuutta omassa lähiympäristössään. Tietoisuuden avulla kehitysvammaisten ihmisten olisi helpompi päästä aktiivisiksi jäseniksi yhteisöönsä ja toimimaan siellä tasavertaisena kansalaisena. (Kipinöitä! –hanke, 2011. 10.)

Hankkeen nimi, Kipinöitä!, liittyy siihen, että kenenkään ulkopuolisen on mahdotonta määrätä toisten ihmisten tekemisiä, mutta hankkeella on tarkoitus antaa kipinöitä siitä, miten erilaisuutta voitaisiin kohdata ja hyväksyä. (Kipinöitä! –hanke, 2011. 10.)

Osatavoitteina projektille on tuoda näkyväksi kehitysvammaisten omia voimavaroja ja heidän vahvuuksiaan ja osaamistaan. Lisäksi tavoitteena on vahvistaa yhteisöllisyyden etenemistä kehittämällä kehitysvammaisten sosiaalisia taitoja, jotta yhteisössä toiminen helpottuisi. Myös kaikenlainen tukeminen omaan lähiyhteisöön aktiiviseksi jäseneksi liittymistä edesautetaan. (Kipinöitä! –hanke, 2011. 11.)

Kipinöitä! –hankkeen kohderyhmänä ovat erityisesti kehitysvammaiset ihmiset, jotka asuvat omissa lähiyhteisöissään, sekä heidän läheisensä. Myös syrjäytymisvaarassa olevat vammaiset ihmiset pyritään huomioimaan. Tällaisia ovat henkilöt, jotka saavat vain vähäis-

tä tukea asumiseensa ja ne, jotka ovat muuttamassa kehitysvammalaitoksista lähiympäristöön. (Kipinöitä! –hanke, 2011. 19.)

5.2 Yksilöllisesti yhdessä –valmennus

Yksilöllisesti yhdessä –valmennus on osa Kipinöitä! –hanketta. Uuteen asumisyksikköön muuttaa 15 eri-ikäistä kehitysvammaista aikuista eräästä palvelukeskuksesta, joka toimii ryhmäkotina kehitysvammaisille, ja se tarjoaa autettua ja ohjattua asumispalvelua. (PPSHP. 2014.) Lisäksi sinne muuttaa asukkaita muualta, kuten kotoa. Osa muuttajista on siis asunut jo pois kotoa, mutta kahdella muuttajista muutto tapahtuu kotoa. Muuttajat ovat lievästi kehitysvammaisia, jotka kykenevät asumaan tuetusti itsenäisesti.

Tavoitteena on auttaa kehitysvammaisia toimimaan aktiivisina osapuolina omassa lähiympäristössään, käyttämään tarvitsemiaan palveluita ja antamaan myös oman panoksensa yhteisöön. Toimintaa on tällä hetkellä Oulun ja sen lähiympäristön lisäksi Pohjois-Suomen alueella, Tampereella ja sen ympäristössä sekä pääkaupunkiseudulla ja Uudellamaalla. (Kipinöitä! –hanke. Yksilöllisesti yhdessä –valmennus, 2014.)

Linnanmaan Yksilöllisesti yhdessä –valmennuksessa on tarkoitus tukea muuttajaa osallistumaan sellaisiin toimintoihin ja yhteisöihin, jotka hän kokee itse tärkeäksi ja joihin haluaa osallistua. Valmennuksessa on tärkeässä osassa vertaistukeminen, jolloin mietitään, miten asukkaat voisivat tukea toisiaan muutossa ja uuteen lähiympäristöön tultaessa. Pyrkimyksenä on luoda yhteyksiä muuttajien ja uuden lähiympäristön kanssa, jotta muuttajien sopeutuminen olisi mahdollisimman vaivatonta. (Kipinöitä! –hanke. Yksilöllisesti yhdessä –valmennus, 2014.)

5.3 Yksilöllisesti yhdessä –valmennuksen toteutussuunnitelma

Valmennusryhmään otettiin mukaan 4-8 muuttajaa, jokaisesta kotiryhmästä pyrittiin saamaan mukaan ainakin yksi muuttaja edustamaan omaa kotiryhmäänsä. Lisäksi valmennukseen tuli Kehitysvammaisten palvelusäätiöstä 1-2 ryhmänvetäjää. Toteutus tapahtui syksyllä 2014-keväällä 2015, sisältäen viisi tapaamiskertaa, noin kerran kuukaudessa. Osaan ta-

paamisista kutsuttiin pelkästään valmennusryhmän jäsenet, kun taas osassa tapaamisista olivat mukana kaikki muuttajat, heidän perheensä ja myös muita lähiyhteisön jäseniä. Valmennusryhmän jäsenten tarkoituksena oli toimia suhteiden luojina muuttajien ja lähiyhteisön välillä. Hankkeen tarkoituksena oli myös tutustua lähiympäristöön, kuten asuinalueeseen sekä lähiympäristön tarjoamiin palveluihin. (Kipinöitä! –hanke. Yksilöllisesti yhdessä –valmennus, 2014.)

Ensimmäisessä tapaamisessa marraskuussa mukana olivat valmennusryhmän jäsenet. Silloin tarkoituksena oli tutustua toisiin ja itse valmennukseen sekä kartoittaa jäsenten vahvuuksia ja omia kiinnostuksen kohteita. Seuraava tapaaminen joulukuussa järjestettiin kaupungin yliopistolla Unelmakahvilana. Siihen sai osallistua kaikki, sekä toivomuksena oli, että paikalle saadaan muitakin yhteisön jäseniä, sekä muuttajien läheisiä. Tapaamisessa keskusteltiin siitä, millainen on hyvä ja kaikkien yhteinen asuinalue. Lisäksi unelmoitiin yhteisestä tekemisestä asukkaiden ja muun yhteisön välillä. Kevään ensimmäinen tapaaminen järjestettiin tammikuussa 2015, jolloin muuttajat olivat jo päässeet uusiin koteihinsa ja alkaneet jo pikkuhiljaa kotiutua uuteen lähiympäristöönsä. Tapaamiskerralla kaikkien asukkaiden kanssa tarkoituksena oli tutustua lähiympäristöön ja esitellään Unelmakahvilassa tulleita ideoita ja suunnitelmia. Seuraavassa tapaamisessa valmennusryhmän tavoitteena oli lähteä toteuttamaan Unelmakahvilan ideoita yhdessä. Viimeisellä tapaamiskerralla huhtikuussa kaikki olivat taas mukana ja silloin esiteltiin jatkosuunnitelmia ja käytiin läpi valmennuskokemuksia. (Kipinöitä! –hanke. Yksilöllisesti yhdessä –valmennus, 2014.)

Lisäksi kaikille uusille asukkaille järjestettiin muuttovalmennusta ennen muuttoa. Mukaan sai tulla jos haluaa, ja osallistua niille kerroille kuin pääsi ja halusi. Tapaamisissa käytiin läpi muuttoon liittyviä asioita. He kävivät tutustumassa uuteen kotitaloon ja melkein valmiisiin asuntoihin ja yhteisiin tiloihin. Yhdellä tapaamiskerralla mietittiin sisustusta uuteen kotiin ja pohdittiin, mitä kaikkea muuttamisessa tulee ottaa huomioon. (Havainnointipäiväkirja)

Muuttajien vanhemmille ja läheisille järjestettiin myös tapaamisia, joissa heille kerrottiin tulevasta muutosta ja he saivat kysellä mieltään askarruttavista asioista hankkeen järjestäjiltä. Vanhempien ja läheisten mukana olo ja kannustava asenne muuttoon olivat tärkeitä, jotta muutto sujui suunnitellusti.

Asunnot ovat erään säätiön omistamia ja heidän kauttaan asuntoa oli voinut itselleen hakea. Säätiöllä on monenlaisia palveluita erilaisille ihmisille. Säätiöltä löytyy kehitysvam-

mapalveluiden lisäksi mm. lääkäri-, vanhus-, koti- ja kuntoutuspalveluita. Se on perustettu yhdessä seurakuntayhtymän ja paikallisten yhdistysten kanssa vuonna 1998. Säätiön tavoitteena on vanhusten ja kehitysvammaisten hyvinvoinnin edistäminen kristillisen diakonian hengessä. (Caritas-säätiö, 2014.)

Asumisyksikössä asutaan omissa asunnoissa, viidessä pienkodissa, jotka ovat samassa talossa. Yhteisissä tiloissa ruokaillaan ja vietetään vapaa-aikaa yhdessä harrastaen tai vain oleillen. Asuinympäristö on tehty siten, että se tuntuu omalta kodilta jokaiselle sen asukkaalle. Asukkaille on tarjolla päivätoimintaa ohjatusti henkilökunnan johdolla, joka on paikalla jatkuvasti. Läheiset ja perheenjäsenet saavat vapaasti kyläillä. (Caritas-säätiö, 2014.)

6 TOTEUTUS

Kappaleessa selostetaan, miten tutkimuskysymykset ovat muotoutuneet. Lisäksi kappaleessa kerrotaan metodologisista valinnoista ja aineiston keruusta sekä sen analysoinnin keinoista.

6.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksessani halusin selvittää kehitysvammaisten itsenäistymiseen ja osallisuuden tunteeseen liittyviä asioita. Lisäksi halusin tietää, onko uuden asuinmuodon ja -ympäristön myötä tullut tunne kuulumisesta yhteiskuntaan. Koska Kehitysvammaisten Palvelusäätiön järjesti muuttovalmennusta Kipparin asukkaille, halusin tietää, helpottiko se muuttamista ja siihen liittyvää jännitystä uuteen asuinympäristöön. Näiden asioiden pohjalta muodostin seuraavat kysymykset, joihin hain tutkimuksessani vastauksia.

Päätutkimuskysymys:

- Mahdollistaako itsenäinen asuminen osallisuuden tunnetta yhteiskunnassa kehitysvammaisilla?

Lisätutkimuskysymykset:

- Miten kehitysvammaisen itsenäisyys toteutuu?
- Onko muuttovalmennuksesta ollut hyötyä uuteen asuinympäristöön muutettaessa?

6.2 Metodologiset valinnat

Tutkimuksessani käytän laadullista tutkimusmenetelmää, koska haluan tutkia nimenomaan tietyn joukon ajatuksia ja mielipiteitä, enkä tällöin tarvitse laajaa aineistoa. Laadullisessa tutkimuksessa aineisto kuvataan ei-numeraalisessa muodossa. Tutkimuksen aineiston ei tällöin tarvitse olla kovin laaja, sillä tarkoituksena on enemmänkin ilmiön ymmärtäminen ja ongelman avaaminen kuin yleisesti koko ilmiön selittäminen. Koska kysymys on empii-

risen ilmiön tutkimisesta, on laadullisia menetelmiä pidettävä työkaluina ja korostettava kohdeilmiön käsitteellisen pohdinnan merkitystä. (Eskola & Suoranta 1998, 13–15.)

Koska tutkin tiettyä joukkoa ja heidän käsityksiään aiheesta, tutkimukseni on tapaustutkimus. Tapaustutkimuksella tarkoitetaan yksittäisen tapauksen tutkimista tai yksilöä tai tiettyä ihmisjoukkoa. Tapaus voi olla melkein mikä tahansa. Tapauksesta pyritään keräämään tietoja useilla eri tavoilla tarkoituksena ilmiön syvällinen ymmärtäminen. Tapausta tutkitaan sen luonnollisessa ympäristössä. Tässä tapauksessa siis havainnoinnin tutkimuskohteita heidän asuin- ja lähiympäristössä sekä haastattelun toteutan kehitysvammaisten asuinympäristössä. Olennaista tapaustutkimuksessa on, että se muodostaa jonkin kokonaisuuden. Tarkoituksena on lisätä ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä, kuitenkin yleistämättä sitä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006 ja Metsämuuronen 2006, 90–92.) Tässä tutkimuksessa on kerätty useammalla tavalla aineistoa tietystä tutkimuskohteesta, jolloin on pyritty saamaan monipuolinen näkökulma tapaukseen. Aineistosta on saatu kokonaisuus, josta analysoinnin avulla on koottu johtopäätöksiä ja ymmärrystä aiheesta.

6.3 Aineiston keruu

Aineiston keräämisessä olen käyttänyt kolmea eri tapaa. Haastattelin viittä kehitysvammaista Kipparin asukasta. Haastateltavat olivat eri-ikäisiä, noin 30-vuotiaasta yli 60-vuotiaaseen, kolme naista ja kaksi miestä. Kaksi haastatelluista osallistui aktiivisesti Kehitysvammaisten Palvelusäätiön järjestämään muuttovalmennukseen ja Yksilöllisesti Yhdessä -projektiin. Kaksi muuta haastateltavaa osallistui muuttovalmennustapaamisiin joillakin kerroilla ja yksi haastateltavista ei ollut osallistunut ollenkaan. Haastattelutyyliksi valitsin etukäteen puolistrukturoidun haastattelun, koska uskoin, että siten saan eniten tietoa haastateltavilta. Oletin, että kehitysvammaisten on helpoin vastata tarkkoihin kysymyksiin. Puolistrukturoidussa haastattelussa kaikille haastateltaville on samat kysymykset, mutta he voivat vastata avoimesti omin sanoin. (Eskola & Suoranta 1998, 86). Välillä tein tarkentavia kysymyksiä haastateltaville, jos he eivät ymmärtäneet kysymystä tai jos heille oli vaikeaa vastata johonkin kysymykseen.

Haastattelu yksinkertaisimmillaan tarkoittaa keskustelua, jonka tarkoituksena on kerätä tietoa valitusta aiheesta. Haastatteluun ja keskusteluun sisältyy kielellinen ja ei-kielellinen kommunikaatio. Niistä välittyvät asenteet, mielipiteet, ajatukset, tunteet ja tiedot. Koska haastattelu tapahtuu kasvokkain, osapuolet vaikuttavat toisiinsa. Haastattelu tapahtuu haastattelijan johdolla. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 42–43.)

Haastattelut tein 27–28.5.2015, jolloin haastateltavat olivat asuneet uudessa kodissaan noin viisi kuukautta. Siinä ajassa he olivat jo ehtineet kotiutua uuteen asuinympäristöön ja heidän elämänsä oli ehtinyt mukautua uusiin asioihin lähiympäristössään. Haastattelut tehtiin heidän omissa huoneissaan ja kestivät noin 15–25 minuuttia riippuen haastateltavan innokkuudesta kertoa elämästään uudessa kodissa. Ensimmäisenä päivänä haastattelin kolmea asukasta ja seuraavana päivänä kahta. Haastattelut nauhoitin, jotta kaikki informaatio tallentuisi. Litteroin haastattelut heti haastattelujen tekemisen jälkeen ja tein lisäksi omia huomioita, koska haastattelut olivat vielä tuoreessa muistissa. Koska yksi haastateltavista ei osallistunut muuttovalmennukseen, jätin hänen kohdaltaan pois kysymykset muuttovalmennuksesta.

Litteroinnin jälkeen kokosin aineiston yhtenäiseksi aineistoksi, johon yhdistin jokaisen haastateltavan vastaukset saman kysymyksen alle. Näin alkuperäisten ilmausten muuttaminen yksinkertaisempaan muotoon oli helpompaa ja kaikki samankaltaiset vastaukset voitiin yhdistää.

Lisäksi keräsin tietoa kehitysvammaisten omaisilta sähköpostin välityksellä kyselylomakkeella. Omaisetsivät eivät välttämättä asu samalla paikkakunnalla, joten helpointa oli tehdä kyselylomake. Kyselylomakkeen lähetti asumisyksikön työntekijä seitsemälle omaiselle, sen mukaan, miten hän ajatteli omaisten halua osallistua. Vastauksia tuli takaisin vain yksi.

Olen käynyt havainnoimassa kehitysvammaisia ja heidän omaisiaan muuttovalmennustapaamisissa syksystä 2014 kevääseen 2015. Tapaamisia järjestettiin noin kerran kuukaudessa. Kaikkiin tapaamisiin en päässyt mukaan, mutta en usko sen haittaavan, sillä käytän havainnointia lähinnä haastattelujen tukena aineistoa analysoidessa. Havainnoista kirjoitin havainnointipäiväkirjaa. Välillä osallistuin toimintoihin mukaan ja olin ohjaajien apuna, joten päiväkirjaa kirjoitin tapaamisten jälkeen.

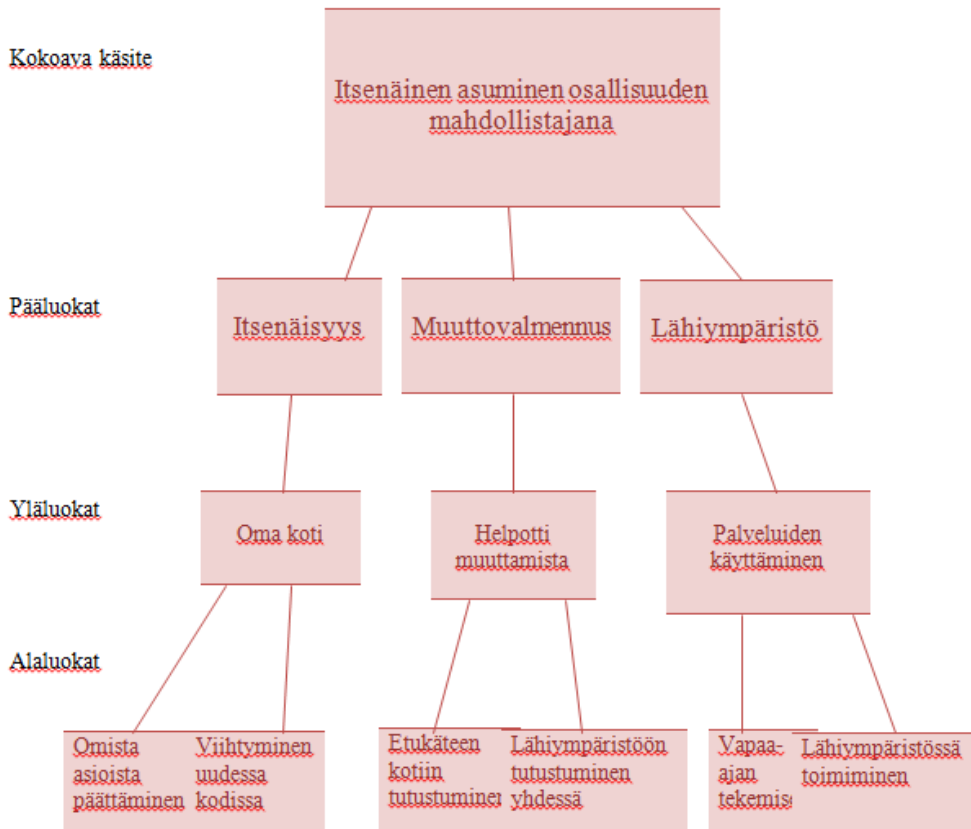
6.4 Aineiston analyysi

Aineiston analyysitavaksi valitsin sisällönanalyysin. Sisällönanalyysillä tutkittava ilmiö pyritään saamaan tiivistettyyn ja yleiseen muotoon. Se on tekstianalyysia, jossa etsitään tekstin merkityksiä. Aineisto järjestetään sisällönanalyysin avulla, jonka jälkeen voidaan tehdä johtopäätökset siitä. Aineistolähtöisessä analyysitavassa tarkoituksena on käsitteitä yhdistämällä saada vastaus tutkimuskysymykseen. Se perustuu tulkintaan ja päättelyyn. Aineistolähtöisessä analyysissä ensin pelkistetään aineisto, eli karsitaan kaikki epäolennainen pois, sitten aineisto ryhmitellään ja kolmanneksi luodaan teoreettisia käsitteitä aineistosta. Tarkoituksena on muodostaa taulukko, jossa on tarkoitus muodostaa yksi yhdistävä luokka. Sen alle muodostuvat pääluokat ja niiden alle yläluokat ja alimmaiseksi vielä alaluokat. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 105-115.)

Tutkimuksessa kehitysvammaisten kokemukset itsenäisestä asumisesta osallisuuden mahdollistajana on jaettu kolmeen pääluokkaan: itsenäisyyteen, lähiympäristöön ja muuttovalmennukseen. Itsenäisyyden pääluokasta muodostin yläluokaksi oman kodin ja siitä johdin alaluokiksi omista asioista päättämisen ja viihtymisen omassa kodissa. Lähiympäristön yläluokaksi muodostui palveluiden käyttäminen ja siitä alaluokiksi vapaa-ajan tekemiset ja lähiympäristössä toimimisen. Muuttovalmennus-pääluokasta yläluokaksi valikoitui muuttamisen helpottuminen ja siitä alaluokiksi etukäteinen kotiin tutustuminen ja lähiympäristöön tutustuminen yhdessä. Tämä kaavio on esitetty kuviossa 1. Taulukossa 1 on puolestaan esimerkki aineistosta poimituista ilmauksista, jotka on pelkistetty. Näin ne on voitu yhdistellä seuraavaksi alaluokkiin.

Taulukko 1. Esimerkki aineistosta poimittujen ilmausten pelkistämisestä.

Alkuperäisilmaus	Pelkistetty ilmaus
“...haikia mieli ku asunu niin kauan sielä.”	Mieliala muuttamisesta
”...kivaa muuttaa uuteen paikkaan.”	Mieliala muuttamisesta
”...siellä oli kaikki niin vanhaa ja kulunutta. Joo oli mukavaa muuttaa...”	Tuntemukset uudesta kodista
”...mehän jo niin ootettiin, että päästää - - uuteen ensimmäistä kertaa...”	Tuntemukset uudesta kodista

Kuvio 1. Aineistosta muodostettu kuvio, jossa pelkistetyistä ilmauksista on johdettu alaluokat, yläluokat, pääluokat ja kokoava käsite.

Jaottelu muotoutui etsimällä aineistosta ensin pelkistettyjä ilmaisuja, joista muodostui alaluokat. Ilmaisuja yhdistämällä muodostin kolme yläluokkaa ja niistä pääluokat. Lopuksi sain näistä kaikista kokoamalla yhden kokoavan käsitteen, jonka avulla saadaan vastaus

päätutkimuskysymykseen. Kuvio muodostui koko ajan tutkimuskysymyksiä silmällä pitäen.

7 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa esittelen tutkimustulokset, jotka olen muodostanut haastattelujen, havainnoinnin ja läheisille tehtyjen kysymyslomakkeiden avulla. Tulokset esittelen muodostamani kolmen pääluokan avulla omissa kappaleissaan. Haastateltavien vastauksia olen nostanut esiin *kursivoimalla* ne, jotta ne erottuvat muusta tekstistä helpommin.

7.1 Kehitysvammaisen itsenäisyyttä edistävät asiat

Tutkimuksessa halusin selvittää haastateltujen kehitysvammaisten tunnetta heidän itsenäisyydestään ja siitä, kuinka itsenäisesti he mielestään saavat omista asioistaan päättää. Myös omassa kodissa viihtyminen on tärkeä osa itsenäistä elämää osallisuuden mahdollistajana.

Kaikki vastaajat kertoivat innostuneesti viihtyvänsä omassa, uudessa kodissaan. Kaikki on uutta ja heidän tarpeitaan varten tehty. Kaikki haastateltavat olivat itse saaneet päättää yhdessä omaisten ja kaupungin sosiaalityöntekijöiden kanssa muuttamisesta Kippariin. Vaikka vanhan kodin jättäminen oli osalle haikkeaa ja vaikeakin, silti uuteen kotiin muuttaminen koettiin myönteisenä asiana. Osalla haastateltavista jäi harmittamaan muuttamisessa se, että vanhaan paikkaan jäi ystäviä ja joillakin työpaikka. Kaikille tuntui olevan tärkeää, että on oma huone, jossa saa tehdä omia asioita ja kutsua sinne vieraita. Myös kahvin keittämisen mahdollisuus tuli kaikkien vastauksissa esiin. Huoneissa kaikilla oli pieni keittiö ja oma kylpyhuone. Neljä vastaajaa kertoi viettävänsä mieluiten aikaa yhteisissä tiloissa muiden kanssa, vain yksi heistä vietti suurimmaksi osaksi aikansa omassa huoneessaan.

Eräs haastateltavista kertoi, kuinka iso elämänmuutos uuteen kotiin muuttaminen oli, mutta kuitenkin kaikki oli nyt paremmin, kuin aiemmassa kodissa. Hän kertoikin tuntemuksistaan uuteen kotiin muuttamisesta seuraavasti:

”Mehän jo niin ootettiin, että päästään muuttamaan, uuteen ensimmäistä kertaa. Täällä niinku linnassa, kuninkaan linnassa asus.”

”Oli se semmonen iso muutos, mutta sydämelle semmonen mukava asia.”

Vastaajat pitivät uutta asuinpaikkaansa kotinaan, eivätkä halua sieltä enää mihinkään muuttaa. Helpommaksi viihtymisen tekee myös se, että suurimmalle osalle asukkaista työntekijät ovat samat tutut edellisestä paikasta.

Omista asioista päättäminen oli kaikille haastateltaville tärkeää, jotta he kokisivat itsensä itsenäisiksi asujiksi. Kysyttäessä suoraan, saavatko he päättää itseään koskevista asioista, kaikki paitsi yksi vastaaja oli sitä mieltä, että saavat päättää ihan itse. Yksi vastaajista kertoi hoitajien päättävän kaikesta. Tarkemmin kuitenkin kysyttäessä tilanteesta riippuen, päätöksiä tehtiin niin omaisten kuin hoitajienkin kanssa yhdessä. Eräs vastaaja kertoi kysyttäessä saatko päättää omista asioistasi:

”E.. saan, ihan kaikesta, ite.”

Myöhemmin samalta henkilöltä kysyttäessä siitä, kuka päättää, mitä asumisyksikössä yhdessä tehdään, hän kertoi, että ohjaajat päättää. Toisaalta muutamat vastaajat kertoivat päättävänsä yhdessä ohjaajien kanssa esimerkiksi yhteisesti tehtävistä retkistä. Vastaajien kertoman mukaan, ruuista he eivät saa itse päättää. Kaikki ruuat tulevat muualta, eivätkä he voi vaikuttaa siihen, minkälaista ruokaa heille tarjotaan.

Ainoasta kehitysvammaisen asukkaan läheiseltä saadussa vastauslomakkeessa vastaaja kertoo, kuinka hänen siskonsa on ollut erittäin tyytyväinen uuteen kotiinsa. Hänen tarpeitaan kuunnellaan ja mielipide omien asioiden hoidosta otetaan huomioon asioita päätettäessä. Asukkaalle järjestetään joka viikko keskusteluhetki omahoitajien kanssa, jolloin asukas saa kertoa hänelle tärkeistä asioista, toiveista ja suunnitelmista. Omaisen mielestä hänen siskollaan toteutuukin *”kaikki mahdollisuudet omien voimavarojen ja kiinnostuksen mukaisesti omaan elämään vaikuttaminen”* ja sitä myöten osallisuus mahdollistuu. Ilmeisesti juuri oma kiinnostus päättää asioista on asumisyksikössä tärkeää. Asukkaat voivat halutessaan päättää monista asioista, mutta tarvittaessa ohjaajat voivat tehdä päätöksiä, jos itse asukkaalla ei ole halua osallistua päätöksentekoon.

Haastatteluissa kävi selvästi ilmi se, kuinka kaikki vastaajat olivat tyytyväisiä uuteen kotiinsa ja vapauteensa kulkea oman osaamisensa mukaan lähiympäristössä. Osa haastateltavista kertoi, että on mukavaa asua tavallisessa kerrostalossa, jossa näkee muitakin ihmisiä, kuin vain tutut naapurit asumisyksiköstä. Uudessa kodissa heillä kaikilla on oma huone, jonka he ovat saaneet sisustaa oman mielen mukaan, omilla huonekaluilla. Osa viihtyi

huoneessaan enemmän, kuin toiset, jotka halusivat viettää enemmän aikaa yhteisissä tiloissa muiden asukkaiden kanssa.

Haastateltavat tunsivat olevansa itsenäisiä saadessaan mielestään päättää omista asioistaan. Päätöksiä tehdään ohjaajien ja läheisten kanssa yhdessä, jolloin kehitysvammaisen toiveita kuunnellaan ja ne otetaan päätöksenteossa huomioon. Haastateltavat kokivat tärkeäksi sen, että he saavat itse tehdä ja mennä miten haluavat. Vaikka he kaikesta eivät itse saaneetkaan päättää, kuten muualta tulevista ruuista, tärkeintä heille kuitenkin on oma kokemus siitä, että heille tärkeissä asioissa heitä kuunnellaan.

7.2 Kehitysvammaisen toiminen lähiympäristössä täysivaltaisena yhteisön jäsenenä

Seuraavaksi halusin selvittää sitä, kuinka paljon haastateltavat osallistuivat lähiympäristön toimintoihin käyttämällä palveluita ja sitä, kuinka hyvin he tuntuivat kuuluvansa osaksi uutta asuinympäristöään.

Eräällä muuttovalmennuskerralla tarkoituksena oli kartoittaa lähiympäristön palveluita, joita asukkaat voisivat hyödyntää. Myös lähellä sijaitsevalla yliopistolla järjestetyssä Unelmakahvilassa kartoitettiin lähiympäristön palveluita ja paikkoja, jotka voisivat kiinnostaa asukkaita. Unelmakahvila oli avoin tilaisuus, johon tulikin paikalle jonkin verran ihmisiä, kehitysvammaisten lisäksi, jotka olivat kiinnostuneita tutustumaan uusiin asumisyksikön asukkaisiin. Muuttovalmennuksessa teimme muutamien halukkaiden asukkaiden kanssa kävelykierroksen lähialueella tutustumassa paikkoihin, joita he voisivat käyttää halutessaan.

Haastateltavat kertoivat käyttävänsä palveluita jonkin verran. Vastauksista kävi ilmi, että varsinkin ruokakaupan läheinen sijainti oli heille mukava asia, koska he pystyvät käymään siellä omatoimisesti tekemässä ostoksia. Myös läheinen ruokapaikka oli kaikkien vastaajien mielestä hyvä asia ja siellä he kävivätkin yhdessä syömässä. Eräs haastateltava kertoi, että heillä on kauppapäivät, jolloin he saavat halutessaan lähteä kauppaan tekemään ostoksia. Haastateltavat pitivät tärkeinä pieniäkin kontakteja muihin ihmisiin, kuten naapureihin (muut kuin asumisyksikössä asuvat) ja esimerkiksi läheisen kaupan työntekijöihin.

Osa asukkaista käy viereisessä rapussa päivätoiminnassa. Siellä ollessa he yhdessä käyttävät lähiympäristön palveluja kuten kuntosalia, kirjastoa, kasvitieteellistä puutarhaa, eläinmuseota jne. Aukkaat voivat myös itsenäisesti kulkea paikoissa, jos he kokevat itse pärjäävänsä ja suoriutuvan toiminnasta. Eräs haastateltava kertoi, että hän käy itse kirjastossa pyörällä, koska osaa reitin sinne.

Uudessa asuinympäristössä liikkuminen oli vielä osalle haastateltavista hankalaa, koska alue on heille uusi, eivätkä he olleet vielä tottuneet siellä kulkemaan. Osalla asukkaista on taksikortti, jolla he voivat kulkea kauemmas ja osa kykenee kulkemaan bussilla itsenäisesti. Jotkut kulkevat bussilla avustajan kanssa yhdessä. Alueen tullessa paremmin tutuksi, he uskovat liikkuvansa siellä enemmän omatoimisesti. Aukkaat kulkevat mielellään myös pyörällä lähialueilla.

Vapaa-ajalla haastateltavat kertovat viettävänsä aikaa yhdessä, yhteisissä tiloissa juomalla kahvia, katsomalla televisiota, pelaamalla erilaisia pelejä ja lenkkeilemällä iltaisin ohjaajien kanssa. Osa viettää aikaansa myös omassa huoneessaan levähtämällä ja kutsumalla naapureita kahvittelemaan. Haastateltavat kertovat, kuinka joistakin asukkaista on tullut parempia kavereita ja heitä saatetaan välillä kutsua omaan huoneeseen esimerkiksi kahville. Asumisjärjestelyissä onkin otettu huomioon naapurihuoneiden asukkaat siten, että lähimmiksi koetut asuintoverit asuvat samassa kerroksessa. Läheisiä tavataan silloin tällöin, mutta yhteyttä pidetään usein soittamalla puhelimella. Läheisten kanssa saatetaan lähteä käymään kaupassa tai syömässä ravintolassa. Välillä osa asukkaista lähtee käymään vanhempien tai muiden läheisten luona.

Haastatteluista kävi hyvin ilmi se, että asukkailla on keskenään hyvä yhteishenki ja auttamisen kulttuuri. Toisia autetaan tarvittaessa ja asioita tehdään yhdessä. Samanlaisia huomioita tein havainnointien aikana. Muutamat asukkaat olivat esimerkiksi leiponeet täytkekakun syntymäpäiväsankarille.

Asukkaille on järjestetty yhteistä tekemistä muiden kehitysvammaisten kanssa, kuten diskoja ja kesätapahtumia, joissa he tapaavat muita tuttavii. Eniten aikaa vietetään siis keskenään, muita tuttavii tai kavereita tavataan lähinnä yhteisissä tapahtumissa. Lisäksi asukkaille järjestetään yhteisiä retkiä, joita he saavat suunnitella yhdessä ohjaajien kanssa. Eräs haastateltava kertoi:

”Vuorotellen käyään retkillä ku ei kaikki mahu ku meitä on 25 tässä.. asukasta. Nii että osa pääsee ja osa sitte seuraavalla kerralla.”

Eräällä haastateltavalla oli harrastuksia kodin ulkopuolella. Hän käy muutamassa harrasteryhmässä, kuten taidepiirissä. Hän koki harrasteryhmät tärkeiksi, koska siellä sai tavata muita ihmisiä.

Kaikki asukkaat kertoivat esimerkiksi kaupassa käydessään saavansa hyvää kohtelua niin kaupan työntekijöiltä kuin muiltakin asiakkailta. Kukaan ei kokenut tullessa kohdelluksi mitenkään huonosti kehitysvammaisuutensa takia. He kokivat saavansa apua tarvittaessa. Myös muut naapurit ovat ystävällisiä ja tervehtivät kohdatessa:

”Ne aina ku ne mennee tästä töihin ni ne aina sannoo että terve.”

7.3 Muuttovalmennuksen vaikutukset uuteen kotiin sopeutumisessa

Viimeisenä selvitin Kehitysvammaisten Palvelusäätiön järjestämän muuttovalmennuksen vaikutuksia muuttoon valmistautumiseen ja uuteen kotiin ja asuinympäristöön sopeutumiseen.

Ne, jotka muuttovalmennukseen osallistuivat, kertoivat, että siitä oli kovasti apua uuteen kotiin muuttamiseen valmistautuessa ja toisaalta muuton jälkeen uuteen asuinympäristöön tutustuessa. Uuteen kotiin muuttaminen on iso asia kaikille, mutta etenkin kehitysvammaiset voivat kokea sen isoksi elämänmuutokseksi. Haastateltavat kertoivat, kuinka isolta elämänmuutokselta muuttaminen on tuntunut, mutta kaikki olivat ehdottomasti sitä mieltä, että muuttaminen on ollut heille mukava ja myönteinen kokemus. Muuttaminen meni kaikkien osalta mukavasti ja apuna oli niin ohjaajia, läheisiä ja muuttomiehiä. Haastateltava kertoi:

”Joo, täälä on niinku mää sanoin että täälä assuu niinku linnassa... täälä on kaikki niin tiptop. Ja sittehän meillä oli tota poikia muuttamassa kaverina, että semmosia uuesta jostaki niitä poikia... se oli mukava, että tuli vähä niinkö avustusta meille ettei tarvi aina kaikkee yksin että porukalla.”

Ennen muuttoa asukkaat saivat käydä etukäteen tutustumassa uuteen kotiinsa ja kaikille näytettiin heidän tulevat omat huoneet. Lisäksi muuttovalmennustapaamisissa asukkaat saivat suunnitella oman huoneensa sisustusta ja miettiä, mitä uusia huonekaluja he ehkä tarvitsevat sinne. Muuton jälkeen muuttovalmennustapaamisissa tutustuttiin ympäristöön ja sen palveluihin.

Ne haastateltavat, jotka olivat muuttovalmennukseen osallistuneet, kertoivat sen auttaneen muuttoon ja uuteen kotiin valmistautumisessa. Tarkemmin haastateltavat eivät osanneet kertoa tai eivät enää muistaneet sitä, miten muuttovalmennus heitä auttoi tai mitä sieltä jäi mieleen. Kaikki olivat kuitenkin sitä mieltä, että apua siitä oli. Kaikille kuitenkin jäi mieleen se, että kivointa oli päästä tutustumaan uuteen kotiin ja oman huoneen suunnittelu oli heille myös mieleenpainuva asia. Haastateltavat kertovat:

”..oli mukava käyä tutustumassa täälä, vaikka täälä oli vielä rempallaan kaikki, että minkälainen talo... oma koti meille tulee, se oli mukava kans.”

”Oli kiva suunnitella etukäteen omaa huonetta ja pääsi tutustumaan paikkoihin.”

He, jotka lähtivät tutustumaan yhdessä lähiympäristöön, kokivat sen mukavana asiana. He eivät olleet ilmeisesti aiemmin vielä ehtineet kovinkaan paljon ympäristöön tutustumaan. Päivätoiminnan ohjaaja oli tutustumiskierroksella mukana ja hän aikoikin lähteä asukkaiden kanssa paremmin tutustumaan paikkoihin myöhemmin.

8 POHDINTA

Tutkimuksessa oli tarkoituksena selvittää mahdollistaako tai lisääkö itsenäinen asuminen osallisuuden tunnetta yhteiskunnassa kehitysvammaisilla. Lisäksi selvitin tutkimuksessani kehitysvammaisten itsenäisyyden toteutumista ja muuttovalmennuksesta koettua hyötyä sopeutumisessa uudenlaiseen asumisympäristöön. Tutkimuksessa saatujen tulosten mukaan voidaan todeta, että tutkittavina olleet kehitysvammaiset kokevat olevansa osallisena omassa lähiympäristössään. Osallisuuden tunnetta edesauttaa itsenäinen asuminen muun väestön joukossa.

Viime aikoina on alettu kiinnittää enemmän huomiota kehitysvammaisten kohteluun. Niin kuin muillekin ihmisille, myös vammaisille on tärkeää saada päättää omista asioistaan ja vaikuttaa omaan elämäänsä. Valitettavan usein he ovat vastaanottajan roolissa. (Konola ym., 2011. 32-33.) Vähitellen asioita on alettu muuttamaan ja kuten tutkimuksen asumisyksikön kehitysvammaisten mukaan he saavatkin olla mukana päättämässä itseään koskevista asioista. Kaikesta he eivät kuitenkaan vieläkään saa itse päättää, kuten ruuistaan, jotka tulevat valmiina. Aukkaat vaikuttivat tosin olevan ruokajärjestelyihin tyytyväisiä, käviväthän he silloin tällöin esimerkiksi läheisessä ravintolassa syömässä.

Muiden lähiympäristön asukkaiden tulisi kohdella kehitysvammaisia naapureitaan ikätasonsa mukaisesti ja pitää heitä tasavertaisina ihmisinä. Haastatteluissa kehitysvammaiset kertoivat, että saavat hyvää kohtelua muilta asukkailta ja lähiympäristön palveluiden työntekijöiltä. He eivät kokeneet, että heitä kohdeltaisiin eri tavalla kuin muita kehitysvammaisuudesta johtuen.

Edelleen vain pieni osa kehitysvammaisista asuu itsenäisesti, vaikka siihen suuntaan on pyritty siirtymään muutama vuosikymmen. Perustuslain ja YK: vammaisten oikeuksien yleissopimuksen ja Euroopan neuvoston vammaispoliittisen ohjelman pohjalta on kuitenkin luotu perusta vammaisten yksilölliseen asumiseen. Kehitysvammaisilla on oikeus valita itselleen sellainen asumismuoto, jonka hän kokee itselleen parhaaksi ja turvallisimmaksi. (Hintsala ym, 2011. 18-19; Niemelä, 2008. 91-92; Niemelä & Brandt, 2008. 42-43.) Haastateltavat kertoivat itse saaneensa olla mukana tekemässä päätöstä uuteen asumisyksikköön muutosta. Heidän puheissaan korostui oman kodin tärkeys ja se, että se saivat asua heille sopivan itsenäisesti. Kuitenkin heidän mielestään oli tärkeää, että apua oli tarvittaessa saatavilla, ettei täysin yksin tarvinnut pärjätä.

Kaski ym. (2012, 155–156) kirjoittaa, että oikeanlaisilla järjestelyillä voidaan taata kehitysvammaisille toimiva asuinympäristö valtaväestön asuinalueilla. Tähän on valtioneuvoston periaatteen mukaan tarkoitus pyrkiäkin mahdollisuuksien mukaan (Hynynen & Huhta, 2011. 7-8). Tutkimuksissa ei ole todettu, että kehitysvammaiset hyötyisivät keskitetystä asumisesta eristyksissä muusta väestöstä. Siksi yksilöllisiä ratkaisuja on alettu järjestämään kehitysvammaisille heidän tarpeitaan ajatellen. (Niemelä & Brandt, 2008. 78-79; Hintsala & Ahlström, 2011, 18.) Tutkimuksen kehitysvammaiset ovat sijoitettu asumaan tavalliseen kerrostaloon, jossa heillä on oma rappu. Järjestely on kuitenkin tehty niin, että asumisyksikössä on voitu järjestää asukkaille yhteiset ruokailu- ja oleilutilat. Asukkailla oli mahdollisuus vaikuttaa jonkin verran sisustusratkaisuihin, kuten seinien väriin. Kaikki saivat omat huonekalunsa ja tavaransa tuomaan lisää viihtyvyyttä ja persoonallisuutta omaan kotiinsa. Haastatteluissa kävi ilmi, että asukkaille oli tärkeää, että heillä on itse valitut huonekalut ja muut omat tavarat kotonaan. Näin he kaikki pitivät asuntoaan kotinaan, eivätkä halunneet sieltä enää lähteä muualle. Kuten muillekin ihmisille, myös kehitysvammaisille, on tärkeää, että kotona viihdytään ja koti on juuri sellainen, kuin he itse haluavat. Viihtyminen kotona ja kodin tunteminen turvalliseksi paikaksi parantaa huomattavasti elämänlaatua.

Huolellinen suunnittelu muuttoon on tärkeää varsinkin kehitysvammaisen kohdalla, sillä muutto on iso elämänmuutos. Varsinkin itsenäisesti asuminen ensi kertaa voi tuntua jännittävältä ja jopa pelottavalta, siksi siihen pitää valmistautua hyvin. On tärkeää miettiä, millainen asumismuoto kullekin asukkaalle on parhain. Lähiympäristön palveluiden saataavuus, liikkumismahdollisuudet ja ympäristön sekä asunnon turvallisuus on tärkeitä kohtia, joihin kiinnittää huomiota muuttaessa. (Kaski ym., 2012. 156-158.) Haastatellut kehitysvammaiset kertoivat, että Kehitysvammaisten Palvelusäätiön järjestämällä muuttovalmennuksella oli suuri hyöty uuteen kotiin muuttoon valmistauduttaessa. He kertoivat, että tärkeää oli päästä tutustumaan etukäteen omaan asuntoon, sekä ympäristöön. Havaintoja tehdessäni huomasin, kuinka eräällä muuttovalmennuskerralla lähes kaikki asukkaat halusivat innokkaasti suunnitella oman asunnon sisustusta miettien, mitä tavaroita heillä jo on ja mitä vielä tarvitsevat. Jotkut asukkaat kertoivat, kuinka he olivat jo etukäteen käyneet huonekaluostoksilla. Kasken ym. (2012, 158-159) mukaan tutkimuksissa on havaittu, että kehitysvammaiset haluavat samoja asioita asumiselta kuin muutkin ihmiset. He haluavat omannäköisen asunnon, harrastusmahdollisuuksia, omaa rauhaa ja palveluiden läheisyyttä.

Muun väestön keskellä asuminen ei kuitenkaan takaa sitä, että kontakteja syntyisi muihinkin kuin toisiin asukkaisiin. Ongelma saattaa osaksi olla valtaväestön puolella. Ihmiset

eivät välttämättä tiedä, miten kehitysvammaainen ihminen tulisi kohdata. Silloin on helpompi jättää huomiotta kokonaan. Pelkästään kehitysvammaisten toiminta yhteiskunnassa ei vaikuta ihmisten asenteisiin ottaa myös heitä täysivaltaisiksi yhteisön jäseniksi. Valtaväestöä pitäisi ohjata tutustumaan kehitysvammaisiin ja kehitysvammaisuuteen, jotta asenteita saataisiin muuttamaan oikeaan suuntaan. Oikeanlaisilla järjestelyillä on mahdollisuus taata kehitysvammaisille yhtäläiset mahdollisuudet olla osallisina yhteiskunnassa vaikuttamiseen. Kehitysvammaisten oma tahto, asumisjärjestelyt ja esteettömät liikkumisjärjestelyt edesauttavat osallisuuden tunnetta yhteiskunnassa. (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu, 2010;4. 35.) Vaikka tutkimukseen osallistuneet kehitysvammaiset asuvat muun väestön keskellä, he kuitenkin viettävät suurimman osan ajastaan keskenään. Heillä on jonkin verran kontakteja muihin ihmisiin, kuten kaupan työntekijöihin, asumisyksikössä työskenteleviin ohjaajiin ja vammaisten läheisiin.

Tämän tutkimuksen mukaan tärkeintä ei ole se, toteutuvatko kaikki itsenäisyyden ja osallisuuden kriteerit, jotka ovat tärkeitä valtaväestölle ja joita he pitävät itsestään selvyyksinä. Tärkeintä kehitysvammaiselle on se, miten hän itse kokee oman elämänsä itsenäisyyden ja osallisuuden. Täysin itsenäinen elämä voi olla jopa pelottavaa, jos vammaainen kokee, ettei pärjää täysin itse, vaan tarvitsee tukea elämässään.

8.1 Luotettavuuden arviointi

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkimuksen luotettavuuden tarkastelu voi olla haastavaa. Kysymys on siitä, kuinka uskottavana tutkimuksen tulosta voidaan pitää. Aiheesta onkin viime vuosina keskusteltu paljon. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus määräytyykin paljolti tutkijan avoimuus tutkimuksen vaiheiden raportoimisessa. Laadullisen tutkimuksen tutkimusraportit ovatkin usein henkilökohtaisempia ja tutkijan omaa pohdintaa sisältäviä. (Eskola & Suoranta, 1999. 210-211.)

Tutkittavat saattavat vastata haastattelutilanteissa kysymyksiin siten kuin he ajattelevat haastattelijan heille vastaavan. Vastaukset eivät siis välttämättä ole täysin vilpittömiä. (Hirsjärvi & Huttunen, 1997. 199.) Tutkittavien vastauksissa ei oikeastaan tullut esiin mitään negatiivista. Toisaalta haastattelukysymykset saattoivat olla hieman johdattelevia po-

sitiivisiin vastauksiin. Esimerkiksi kysymyksenä oli, saatteko päättää kaikista asioista itse. Kysymyksellä voidaan johdatella vastaamaan helposti kyllä. Neutraalimpi sävy kysymykseen olisi voinut olla, kuka päättää asioistasi. Tarkoituksena oli kuitenkin selvittää myönteisiä asioita heidän elämässään liittyen itsenäisyyteen ja osallisuuteen.

Kaikki haastateltavat ovat täysi-ikäisiä, joten erillistä tutkimuslupaa ei tarvinnut kysyä esimerkiksi heidän omaisiltaan. Haastateltavat saivat itse päättää osallistumisestaan haastatteluun. Läheisille lähettämässäni kirjeessä, johon oli liitetty kyselylomake, kerroin vielä tutkimuksestani sekä haastatteluaikeista.

Tutkimuksessa saatiin vastaukset esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Etukäteen oli hankala tietää, kuinka hyvin haastateltavilta kehitysvammaisilta voidaan saada kattavia vastauksia kysymyksiin. Joidenkin vastaajien kohdalla pyydettyä lisäselvitystä johonkin kysymykseen, vastaukseksi tuli ”*en tiedä*” tai ”*en muista*”. Tästä johtuen kaikista kysymyksistä ei saatu täysin kattavia vastauksia. Lisäinformaatiota olisi voinut tuoda havainnointi asukkaiden normaalin arjen keskellä.

Tutkimukseen osallistuneet henkilöitä ei pysty tunnistamaan tutkimuksesta. Vaikka olen yrittänyt häivyttää tutkimuksesta asumisyksikön tarkat tiedot sijainnista, saattaa se olla kuitenkin melko helposti tunnistettavissa. Aihe on kuitenkin sellainen, jossa ei tutkita kenenkään liian henkilökohtaisia asioita, vaan heidän näkemyksiään uudesta elämänvaiheesta. Siksi en usko, että asumisyksikön tunnistaminen haittaa. Haastateltavat henkilöt kuitenkin pysyvät anonyymeina. Heidän sukupuolensa eikä ikänsä tule esille tutkimuksessa.

Tutkimusaineisto on säilytetty salasanojen takana tietokoneella, eikä muilla ole ollut pääsyä niihin. Näin olen voinut taata, ettei tutkimusaineisto pääse ulkopuolisten käsiin. Tutkittavien nimettömyyden turvaaminen on tutkijan vastuulla. Luottamuksellisella tutkimusotteella varmistetaan, ettei aineisto pääse ulkopuolisten käsiin. Tutkimuksen kohteille tulee tuoda ilmi se, ettei heitä voi tutkimuksessa tunnistaa. (Mäkinen, 2006. 115–116.) Haastatteluiden alussa kerroin kaikille haastateltaville, että heidän kertomansa asiat ovat luottamuksellisia, eikä tutkimuksessa käy ilmi heidän henkilöllisyytensä mitenkään.

Tutkimuksestani ei voida tehdä kovin suuria yleistyksiä, sillä tutkimusaineisto on kovin pieni. Haastatteluista saatu aineisto koostuu vastaajien omista näkemyksistä ja mielipiteistä, joita ei voida yleistää koskemaan laajemmin kehitysvammaisten näkemyksiä aiheesta.

Toisaalta vastaajien näkemykset olivat hyvin samansuuntaisia keskenään, joten oletettavasti tulokset vastaavat hyvin kyseisen asumisyksikön näkökulmia tutkimusaiheeseen.

Luotettavampia ja laajempia tutkimustuloksia saataisiin tutkimalla enemmän ja eri asumisyksiköissä asuvia kehitysvammaisia. Tuloksia voitaisiin silloin paremmin verrata keskenään ja selvittää, onko näkemyksissä eroja. Näin tulokset sopisivat paremmin kattamaan esimerkiksi koko Suomen. Tutkimuskysymyksiä kehittämällä ja käyttämällä erilaisia aineistonkeruumenetelmiä saataisiin myös kattavampi aineisto.

Jatkotutkimusta aiheesta voitaisiin tehdä joidenkin vuosien päästä ja haastatella samoja asukkaita. Tutkimuksen tekoon mennessä, he olivat asuneet vain vähän aikaa, noin puoli vuotta, uudessa asuinympäristössä, eivätkä rutiinit olleet välttämättä vielä täysin muotoutuneita. Toisille voi tulla muutoksia elämässä vuosien saatossa, joten olisi mielenkiintoista tutkia aihetta lisää myöhemmin, jolloin voisi selvittää sen hetkistä tilannetta, onko osallisuus edelleen parantunut, vai onko menty huonompaan suuntaan.

LÄHTEET

- Ahponen, H. 2008. Vaikeavammaisen nuoren aikuistuminen. Yksilöllinen ja erilainen elämänkulku. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Ainscow, M. (2007). From special education to effective schools for all: a review of progress so far. Teoksessa Florian, L (toim.), *The SAGE Handbook of Special Education*. London: SAGE Publications.
- Ainscow, M., Booth, T. & Dyson, A. (2006). *Improving schools, developing inclusion*. New York: Routledge.
- Armstrong, D., Armstrong, A.C. & Spandagou, I. (2011). Inclusion: by choice or by change? *International Journal of Inclusive Education*, 15 (1).
- Booth, T. & Ainscow, M. (2005). Koulujen kehittäminen inklusiivisemmiksi. Teoksessa Kokko, L. & Pietiläinen, E. (toim.), *Koulu ja inklusio – työkirja osallistavan opetuksen järjestämiseksi (9–20)*. Suom. *Lingua Nordica*. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Ekmark, M., Heiniluoma, S., Huotari, I., Leino, S. & Puranen, T. 2010. *Omaa kotia kohti*. Ylöjärvi: Painohäme Oy.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Harris, J., 2006. *Intellectual Disability: Understanding its development, Causes, Classification, Evaluation, and Treatment*. Oxford University Press.
- Hintsala, S. & Ahlstén, M. 2011. Perustuuko asuminen tarpeisiin vai järjestelmien ylläpitämiseen? Teoksessa *Kehitysvammaisten asuminen uusi reformi 2010-2015*. Toim. Ripatti, P. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S. & Huttunen, J. (1997). *Johdatus kasvatustieteeseen*. Juva: WSOY-Kirjapainoyksikkö
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2004. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hynynen, R. & Huhta, J. 2011. Valtioneuvoston periaatepäätöksen toteuttaminen kehitysvammaisten asumisesta ja siihen liittyvistä palveluista. Teoksessa Ripatti, P., 2011. *Kehitysvammaisten asuminen. Uusi reformi 2010-2015*. Helsinki: Yliopistopaino Oy.
- Karagiannis, A., Stainback, W. & Stainback, S. 1997. *Rationale for Inclusive Schooling*. Teoksessa Stainback, S. & Stainback, W. 1997. *Inclusion. A Guide for Educators*. Baltimore: Paul H. Brookers Publishing Co.

- Kaski, M. (toim.), Manninen, A. & Pihko, H. 2012. Kehitysvammaisuus. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Kehitysvammaisten palvelusäätiö 2011. Kipinöitä! –hanke, hankesuunnitelma – kevät 2011.
- Konola, K., Kekki, S., Tiihonen, P. & Marjamäki, K. 2011. Tulevaisuus omista käsissä – Miten päämies itse johtaa oman elämänsä ja palvelujensa suunnittelua. Teoksessa Rippatti, P., 2011. Kehitysvammaisten asuminen. Uusi reformi 2010-2015. Helsinki: Yliopistopaino Oy.
- Lakkala, S. 2008. Inklusiivinen opettajuus. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Lampinen, R. 2007. Omat polut! Vammaisesta lapsesta täysvaltaiseksi aikuiseksi. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Mehtäläinen, H. & Taipale, T. 2006. Aikuisuus ja autonomia. Teoksessa Ladonlahti, T. & Pirttimaa, R. (toim.) Erityispedagogiikka ja aikuisuus. Helsinki: Yliopistopaino.
- Metsämuuronen, J. 2006. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Teoksessa Metsämuuronen, J. (toim.) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Moberg, S. & Savolainen, H. 2009. Yhteistä koulua kohti. Teoksessa Moberg, S., Hautamäki, J., Kivirauma, J., Lahtinen, U., Savolainen, H. & Vehmas, S. (toim.) Erityispedagogiikan perusteet. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Myllykoski, A-M., Melamies, N. & Kangas, S. (toim.), 2004. Itsenäistynvä nuori ja AD/HD. Juva: WS Bookwell Oy.
- Mäkinen, O. (2006). Tutkimusetiikan ABC. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Niemelä, M., 2008. Kehitysvammaisten itsenäisen elämisen mahdollisuudet. Kotiin vai kortteeriin? Teoksessa Arajärvi, P. & Särkelä, R. (toim.) Leipää ja lämpöä. Näkökulmia sosiaaliturvan uudistamiseksi. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Niemelä, M. & Brandt, K. (toim.), 2008. Kehitysvammaisten yksilöllinen asuminen. Pitkäaikaisesta laitosasumisesta kohti yksilöllisempiä asumisratkaisuja. Helsinki: Yliopistopaino.
- Nouko-Juvonen, S. 2000. Kehitysvamma palvelut ja muutoksen vuosikymmen. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Ojala, M. 2011. Esteettömyys ja kehitysvammaisten henkilöiden asuminen. Teoksessa Rippatti, P., 2011. Kehitysvammaisten asuminen. Uusi reformi 2010-2015. Helsinki: Yliopistopaino Oy
- Pelto-Huikko, A., Kaakinen, J. & Ohtonen, J. 2008. Kehitysvammaisten laitoshoidon hajauttamisen seurantaraportti. ”Saattaen muutettava”. Helsinki: Yliopistopaino.

- Peterson, J.M. & Hittie, M.M. 2003. Inclusive teaching. Creating effective schools for all learners. Boston: Allyn & Bakon
- Saloviita, T. 2006. Erityiskasvatus ja inklusio. *Kasvatus*, 37, (4), 326–342.
- Seppälä, H. 2010. Hoivan ja asumisen välimaastossa. Pohdintoja kehitysvammaisuuden kaksista kasvoista. Teoksessa Teittinen, A. (toim.) *Pois laitoksista! Vammaiset ja hoivan politiikka*. Helsinki: Hakapaino.
- Sillman, K. 1995. Kehitysvammaisuus. Määrittely, luokitus ja tukijärjestelmät. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Siltaniemi, A., Perälähti, A., Eronen, A., Londén, P. & Peltosalmi, J. 2008. Hyvinvointi ja osallisuus Itä-Suomessa. Kansalaiskyselyn tuloksia. Helsinki: Gummerus.
- Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2010;4. Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010–2015. Helsinki: Yliopistopaino.
- Takala, M. 2010. Inklusio, integraatio ja segregatio. Teoksessa Takala, M. (toim.) *Eri-tyispedagogiikka ja kouluikä*. Tallinna: Raamatutrukikoda.
- Tisdall, E, Davis, J & Gallagher, M., 2008. Reflecting on Children and Young People's Participation in the UK. *International Journal of Children's Rights* 16 (3).
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2004. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Vehmas, S. 2005. Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Tampere: Tammer-Paino.
- Wahlström, R. 1996. Suvaitsevuuksen kasvattaminen. Erilaisuus on rikkautta. Porvoo: WSOY.

Internet:

- Arnstein, S., 1969. A Ladder of Citizen Participation. <http://lithgow-schmidt.dk/sherry-arnstein/ladder-of-citizen-participation.html#d0e42> (viitattu 12.10.2015)
- Caritas-säätiö. <http://www.caritaslaiset.fi/Yhteiso/caritas-saeatioe#1> (viitattu 17.12.2014)
- Caritas-säätiö. <http://www.caritaslaiset.fi/Vammaispalvelut/Kehitysvammaisille/uutta-caritas-kippari#1> (viitattu 17.12.2014)
- Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 2007. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/500/79/PDF/N0650079.pdf?OpenElement> (viitattu 17.12.2014)

- Convention on the Rights of Persons with Disabilities. 2006.
<http://www.un.org/disabilities/default.asp?navid=14&pid=150> (viitattu 3.12.2014)
- Kehitysvamma-alan verkkopalvelu. 2014. <http://verneri.net/yleis/laaketieteellinen-nakokulma> (viitattu 24.11.2014)
- Kehitysvamma-alan verkkopalvelu. 2014. <http://verneri.net/yleis/sosiaalinen-nakokulma> (viitattu 24.11.2014)
- Kehitysvammaisten palvelusäätiö. <http://www.kvps.fi/kvps/mika-kvps> (viitattu 10.11.2014)
- Kehitysvammaisten palvelusäätiö. <http://www.kvps.fi/kvps/mika-kvps/asunnot/> (viitattu 10.11.2014)
- Kehitysvammaisten palvelusäätiö. <http://www.kvps.fi/minulle/> (viitattu 10.11.2014)
- Kehitysvammaisten palvelusäätiö. <http://www.kvps.fi/perheille/muuttovalmennus> (viitattu 10.11.2014)
- Kehitysvammaliitto.
<http://www.kehitysvammaliitto.fi/suomeksi/tutkimus/tutkimushankkeet/aikaisemmat-tutkimushankkeet/yhdessa-kasvamaan/> (viitattu 26.11.2014)
- Pohjois-Pohjanmaan Sairaanhoidopiiri.
<https://www.ppshp.fi/kehitysvammahuolto/asumispalvelut> (viitattu 10.11.2014)
- Rinnekotisäätiö, kv-tietopankki. <http://www.kvhtietopankki.fi/sopalvel/adaptive/> (viitattu 13.11.2014)
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto.
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/> (viitattu 14.4.2015)
- Salamancan julistus 1994. <http://www.vane.to/salamanca.htm> (viitattu 26.11.2014)
- Seppälä, H. & Leskelä-Ranta, A-E. 2007. Toimintakyvyn parantaminen erilaisilla tukitoimilla. <http://verneri.net/yleis/toimintakyvyn-nakokulma> (viitattu 24.11.2014)
- Sosiaali- ja terveysministeriö. http://www.stm.fi/hyvinvointi/osallisuuden_edistaminen (viitattu 3.12.2014)
- Sosiaali- ja terveysministeriö.
http://www.stm.fi/hyvinvointi/osallisuuden_edistaminen/vammaispolitiikka (viitattu 3.12.2014)

LIITE 1: Haastattelukysymykset kehitysvammaisille

Taustakysymykset:

Muutitko Kippariin kotoa vai jostain muualta?

Muutto:

Saitko itse päättää, että muutat Kippariin? Jos et, kuka sen päätti?

Miten valmistauduite muuttoon?

Miltä tuntui valmistautua muuttoon?

Entä miltä itse muuttaminen tuntui?

Tuntuiko muutto isolta muutokselta elämässä?

Jäikö joku asia harmittamaan muutossa?

Mitkä asiat helpottivat tai auttoivat kotiutumisessa uuteen kotiin?

Mitkä asiat olivat vaikeita muuttamisessa?

Muuttovalmennus:

Auttoiko muuttovalmennus muuttoon valmistautumisessa ja kotiutumisessa?

Miten muuttovalmennus auttoi?

Oliko muuttovalmennustapaamisia sopivan monta, liian vähän vai liian paljon?

Mitä jäi mieleen muuttovalmennuksesta?

Mikä oli parasta muuttovalmennuksessa?

Itsenäisyys:

Onko Kippari sinulle koti vai onko koti jossain muualla?

Saatko mielestäsi päättää omista asioistasi? Jos et, haluaisitko?

Käytätkö lähiympäristön palveluita?

Mitä teet vapaa-ajalla? Käytkö kaupoissa, tapaatko kavereita...?

Onko sinulla harrastuksia? Millaisia?

Saatko itse päättää, mitä vapaa-ajalla teet?

Käytkö töissä? Missä? Käytkö päivätoiminnassa?

Kuljetko itsenäisesti paikasta toiseen esimerkiksi bussilla, pyörällä tai kävellen?

Oletko viihtynyt Kipparissa? Haluatko jatkaa asumista täällä?

Osallisuus:

Saatko Kipparissa apua? Keneltä? Saatko itse päättää, paljonko apua saat ja minkälaista apua?

Onko sinulla mielessäsi tilanteita, joissa sinuun on suhtauduttu erityisen hyvin tai huonosti?

Tunnetko Kipparin asukkaat? Tunnetko muita talon asukkaita?

Onko sinulla kavereita Kipparissa? Entä muualla?

Mitä teette? Kuinka usein tapaatte?

Päätättekö yhdessä tekemisistä, esimerkiksi retkistä, vai päättääkö ohjaajat?

Saatteko itse päättää ruuista, joita syötte?

Haluaisitko muuttaa jotain?

Saatteko itse päättää ruuista, joita täällä syötte?

Haluaisitko muuttaa jotakin uudessa asumisympäristössäsi tai kodissasi?

LIITE 2: Saatekirje ja kysymyslomake kehitysvammaisten läheisille

Hei!

Olen Heidi Kemola ja opiskelen Oulun yliopistossa kasvatustieteitä. Teen pro gradu – tutkielmaa kehitysvammaisten ihmisten osallisuudesta ja itsenäisyydestä. Olettekin saattaneet nähdä minut KVPS:n järjestämässä muuttovalmennustapaamisissa Caritaksella.

Tutkimuksessani haastattelen Kipparin asukkaita. Olen kiinnostunut heidän kokemuksistaan Kippariin muuttamisessa, itsenäistymisessä ja uuteen lähiympäristöön sopeutumisessa. Haastattelen muutamia Kipparin asukkaita heidän ajatuksistaan ja kokemuksistaan. Haastateltavien nimet eivät tule esiin missään vaiheessa tutkimusta.

Haluan saada vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- Lisääkö itsenäinen asuminen kehitysvammaisten henkilöiden osallisuutta yhteiskunnassa?
- Mitkä seikat vaikuttavat kehitysvammaisen henkilön itsenäistymiseen/itsenäisyyteen?
  - Miten itsenäisessä asumisessa kehitysvammaisen henkilön itsenäisyys/omatoimisuus toteutuvat?
- Onko muuttovalmennuksesta koettu olevan hyötyä uuteen asuinympäristöön muutettaessa?

Haluaisin kuulla myös läheisten ajatuksia aiheesta. Olisin kiitollinen, jos voisitte vastata alla oleviin kysymyksiin mahdollisimman monipuolisesti ja lähettää ne minulle takaisin osoitteeseen:

heidi.kemola@student oulu.fi

Käsittelen vastauksia nimettöminä, eikä kenenkään henkilöllisyys tule missään vaiheessa tutkimusta esille.

1. Oletteko tyytyväisiä läheiseenne kotiin Kipparissa?
2. Saitteko riittävästi tietoa muuttoon liittyvistä asioista?
3. Sujuiko muutto mielestänne suunnitelmien mukaan? Olitteko mukana muutossa?
4. Ottaako henkilökunta läheiseenne yksilölliset tarpeet huomioon?
5. Onko läheisesi mielestänne tyytyväinen asumiseensa? Viihtyykö hän siellä?
6. Oliko muuttovalmennuksesta mielestänne apua muuttamiseen liittyvissä asioissa?
7. Oletko aktiivisesti yhteydessä läheiseenne? Kuinka usein olette yhteydessä? Miten?
8. Toteutuuko osallisuus mielestänne läheiseenne kohdalla? Miten?

Osallisuudella tarkoitetaan: Sosiaali- ja terveysministeriö määrittelee osallisuuden niin, että sillä tarkoitetaan mukanaoloa, vaikuttamista sekä huolenpitoa ja yhteisesti rakennetusta hyvinvoinnista osalliseksi pääsemistä. Sosiaali- ja terveyspolitiikalla halutaan tukea erilaisten ihmisryhmien (mm. kehitysvammaiset) osallisuutta ja ihmisarvoista elämää. Sillä halutaan vähentää eriarvoisuutta, syrjäytymistä ja köyhyyttä. Kaikille halutaan taata samanlaiset mahdollisuudet menestyä elämässä. Osallisuutta määritellään myös yhteenkuulumisen tunteella tietyssä yhteisössä tai yhteiskunnassa. Työn, harrastusten ja vaikuttamisen kautta on mahdollista tuntea osallisuutta yhteisössä. Toisaalta osallisuutta voidaan määritellä jokaisen mahdollisuudella olla mukana vaikuttamassa oman elinympäristön ja yhteisön kehittymiseen ja päätösten tekemiseen. Osallisuus on enemmän kuin osallistumista. Osallisuuden vastakohdaksi pidetään osattomuutta, jolla voidaan tarkoittaa esimerkiksi ulkopuolisuutta sosiaalisista suhteista tai työelämästä. Osallisuus ja mahdollisuudet vaikuttaa elämään ja elinympäristöön ovat tärkeitä asioita jokaisen hyvinvoinnin kannalta. Ongelmia voi syntyä, jos osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuudet heikkenevät. Tilanne johtaa eriarvoistumiseen.

LIITE 3: Esimerkki havainnointipäiväkirjasta

Havainnointipäiväkirja. Helmikuu 2015

- Asukkaat muuttaneet uuteen kotiin vuoden alusta
- Kaikki näyttivät jo hyvin kotiutuneen uuteen paikkaan
- Taas vähemmän porukkaa, kuin edellisellä kerralla. Osallistujia tällä kertaa vain muutama aikaisempiin kertoihin nähden (n. 5). Alkaako muuttovalmennustapaamiset pikkuhiljaa kyllästyttää?
- Osallistujat olivat päivätoiminnassa, josta halukkaan haettiin tapaamiseen
- Asukkaat halusivat aluksi esitellä kuvia, joita olivat ottaneet muuttopäivästä ja uudesta kodistaan ja tekemisistään
- Tämän kerran aiheena lähialuekartta ja tutustumiskierros lähialueella
- Lähialuekartta tietokoneella, johon lisättiin paikkoja, jotka olivat asukkaille mieleisiä ja joihin ehkä haluaisivat joskus mennä
- Tehtävä kesti liian kauan, kukaan ei oikein jaksanut keskittyä
- Kartta liian vaikeasti hahmotettava, jolloin mielenkiinto lopahti
- Ruokatauon jälkeen lähdimme tutustumiskierrokselle lähiympäristöön
- Kävellessä, keli tosi huono, tiet liukkaat, joten mukaan uskaltautui vain muutama asukas
- Mukaan lähti myös päivätoiminnanohjaaja hakien vinkkejä, mitä voisivat tehdä päivätoiminnassa
- Paikkoina urheilutalo, kirjasto, kasvitieteellinen puutarha ja kirkko
- Matka vähän liian pitkä, kaikkia alkoi jo väsyttää loppumatkasta
- Selvästi kiinnostusta löytyi paikkoja kohtaan ja varsinkin kirjasto oli mieleinen paikka
- Haluavat mennä paikkoihin takaisin tutustumaan paremmin ajan kanssa (tiukka aikataulu kierroksella)
- Paikoissa oli työntekijät vähän kertomassa paikoista, mitä siellä voi tehdä
- Lopuksi kertoivat, että mukava ja hyödyllinen kierros, eivät olleet vielä ehtineet paljonkaan tutustua ympäristöön